

บทที่ 2

ทฤษฎี แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง การบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรโดยชุมชนเพื่อความยั่งยืน จังหวัดสระแก้ว ผู้วิจัยได้ทบทวนแนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้

1. แนวคิดการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตร
2. แนวคิดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
3. แนวคิดและทฤษฎีการมีส่วนร่วมของประชาชน
4. การวิเคราะห์ SWOT
5. บริบทของชุมชนในพื้นที่จังหวัดสระแก้ว
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดและทฤษฎีการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

คำว่า การบริหาร (Administration) มีรากศัพท์มาจากภาษาละติน “Administatrae” หมายถึง ช่วยเหลือ (Assist) หรืออำนวยความสะดวก (Direct) การบริหารมีความสัมพันธ์หรือมีความหมายใกล้เคียงกับคำว่า “Minister” ซึ่งหมายถึง การรับใช้หรือผู้รับใช้ หรือผู้รับใช้รัฐ คือ รัฐมนตรี สำหรับความหมายดั้งเดิมของคำว่า Administer หมายถึง การติดตามดูแลสิ่งต่าง ๆ การบริหารบางครั้งเรียกว่า การบริหารจัดการ หมายถึง การดำเนินงานหรือการปฏิบัติงานใด ๆ ของหน่วยงานของรัฐ และ/หรือ เจ้าหน้าที่ของรัฐ (ถ้าเป็นหน่วยงานภาคเอกชน หมายถึง ของหน่วยงาน และ/หรือบุคคล) ที่เกี่ยวข้องกับคน สิ่งของ และหน่วยงาน โดยครอบคลุมเรื่องต่าง ๆ เช่น การบริหารนโยบาย (Policy) การบริหารอำนาจหน้าที่ (Authority) การบริหารคุณธรรม (Morality) การบริหารที่เกี่ยวข้องกับสังคม (Society) การวางแผน (Planning) การจัดองค์การ (Organizing) การบริหารทรัพยากรมนุษย์ (Staffing) การอำนวยความสะดวก (Directing) การประสานงาน (Coordinating) การรายงาน (Reporting) และการงบประมาณ (Budgeting) เป็นการนำ “กระบวนการบริหาร” หรือ “ปัจจัยที่มีส่วนสำคัญต่อการบริหาร” พร้อมกันนี้อาจให้ความหมายได้อีกว่า การบริหาร หมายถึง การดำเนินงาน หรือการปฏิบัติงานใด ๆ ของหน่วยงานของรัฐ และ/หรือ เจ้าหน้าที่ของรัฐ ที่เกี่ยวข้องกับ คน สิ่งของ และหน่วยงาน โดยครอบคลุมเรื่องต่าง ๆ เช่น การบริหารคน (Man) การบริหารเงิน (Money) การบริหารวัสดุอุปกรณ์ (Material) การบริหารงานทั่วไป (Management) การบริหารการให้บริการประชาชน (Market) การบริหารคุณธรรม (Morality) การบริหารข้อมูลข่าวสาร (Message) การบริหารเวลา (Minute) และการบริหารการวัดผล (Measurement) เป็นการนำปัจจัยที่มีส่วนสำคัญต่อการบริหาร สำหรับความหมายทั้ง 2 ประการดังกล่าว เป็นการนำหลักวิชาการด้านการบริหาร คือ กระบวนการบริหาร และปัจจัยที่มีส่วนสำคัญต่อการบริหาร ทำให้ครอบคลุมเนื้อหาสาระสำคัญที่เกี่ยวกับการบริหารที่ชัดเจน

นอกจากนี้ยังได้นำปัจจัยอื่นมาใช้ให้ความหมายได้อีก เป็นต้นว่า “3M” ซึ่งประกอบด้วย การบริหารคน (Man) การบริหารเงิน (Money) และการบริหารงานทั่วไป (Management) และ “5ป” ซึ่งประกอบด้วย ประสิทธิภาพ ประสิทธิผล การประหยัด การประสานงาน และการประชาสัมพันธ์

ส่วนปีเตอร์ เอฟ. ดรักเกอร์ (Peter F. Drucker) กล่าวว่า การบริหาร คือ ศิลปะในการทำงานให้บรรลุเป้าหมายร่วมกับผู้อื่นการทำงานต่าง ๆ ให้ลุล่วงไป โดยอาศัยคนอื่นเป็นผู้ทำภายในสภาพองค์กรที่กล่าวนั้น ทรัพยากรด้านบุคคลจะเป็นทรัพยากรหลักขององค์การที่เข้ามาร่วมกันทำงานในองค์การ ซึ่งคนเหล่านี้จะเป็นผู้ใช้ทรัพยากรด้านวัตถุอื่น ๆ เครื่องจักร อุปกรณ์ วัตถุดิบ เงินทุน รวมทั้งข้อมูลสารสนเทศต่าง ๆ เพื่อผลิตสินค้าหรือบริการออกจำหน่ายและตอบสนองความพอใจให้กับสังคม

หลักการและแนวทางบริหารจัดการการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวไม่ใช่เป็นอุตสาหกรรมแต่เป็นระบบเริ่มต้นจากการที่นักท่องเที่ยวมีความต้องการในการเดินทางท่องเที่ยว ด้วยเหตุผลและแรงกระตุ้นแตกต่างกันไป จากนั้นจึงเริ่มหาข้อมูลเกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ แล้วจึงตัดสินใจเดินทางจากที่อยู่เดิม โดยอาศัยการคมนาคมรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งไปยังจุดหมายปลายทาง และ ณ จุดหมายปลายทางแห่งนั้น นักท่องเที่ยวก็เกี่ยวข้องประสบการณ์จากการเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ มากมาย เป็นลักษณะเฉพาะของผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยว (Leiper, 1979) นอกจากนี้ ลิเพอร์ (Leiper, 1979) กล่าวว่าผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวมีลักษณะเป็น “Partial Industrialization” มี 2 ส่วน คือ 1) เกี่ยวข้องกับการแลกเปลี่ยนโดยนักท่องเที่ยวซื้อบริการจากภาคเอกชน 2) ไม่มีการแลกเปลี่ยน ไม่ได้มีไว้เพื่อขาย แต่หากเป็นสาธารณสมบัติ เช่น ชายหาดที่สวยงาม คนไทยที่มีความเอื้ออาทร วัฒนธรรมไทยที่มีความเป็นเอกลักษณ์ สิ่งเหล่านี้อยู่นอกเหนือการควบคุมของภาคเอกชน และเป็นส่วนที่ต้องแบ่งปันและใช้ร่วมกันระหว่างนักท่องเที่ยวและเจ้าของบ้าน ซึ่งส่วนนี้ทำให้ผลิตภัณฑ์ การท่องเที่ยวมีลักษณะแตกต่างจากการขายสินค้าอื่น ๆ เพราะจะต้องมีการพึ่งพาอาศัยกัน ต้องอาศัยความร่วมมืออย่างใกล้ชิด การท่องเที่ยวจึงจะทำประโยชน์ไปสู่ทุกฝ่ายอย่างแท้จริง

2.1.1 ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

การท่องเที่ยวเชิงเกษตร (Agro Tourism) หมายถึง การท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นทางการเรียนรู้วิถีเกษตรกรรม โดยอาจให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมให้เกิดการเรียนรู้ด้านการเกษตรและวิถีการดำรงชีวิต วัฒนธรรม ประเพณีและเป็นการนำเอาทรัพยากรที่มีอยู่มาใช้เพื่อสร้างรายได้แก่ครอบครัวและชุมชน

กรมส่งเสริมการเกษตร (2548) การท่องเที่ยวเชิงเกษตร คือ การท่องเที่ยวไปยังพื้นที่ชุมชนเกษตรกรรม สวนเกษตร วนเกษตร สวนสมุนไพร ฟาร์มปศุสัตว์และสัตว์เลี้ยง แหล่งเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำต่าง ๆ สถานที่ราชการ ตลอดจนสถาบันการศึกษาที่มีงานวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยี การผลิตการเกษตรที่ทันสมัย เพื่อชื่นชมความสวยงาม ความสำเร็จและความเพลิดเพลินในกิจกรรมทางการเกษตรลักษณะต่าง ๆ ทำให้ได้ความรู้ได้ประสบการณ์ใหม่ ๆ บนพื้นฐานคามรับผิดชอบมีจิตสำนึกต่อการรักษาสภาพแวดล้อมของสถานที่นั้น

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2548) ได้ให้คำนิยามของการท่องเที่ยวเชิงเกษตร คือ การจ้ดนำเที่ยวชมสถานที่ทำการเกษตรกรรม แหล่งทำสวนผลไม้ แหล่งปลูกไม้ดอกไม้ประดับ แหล่งทำฟาร์ม เพื่อรับฟังการบรรยายถึงปัญหาและความสำเร็จในอาชีพเกษตร

กรมการท่องเที่ยว (2552) ได้ให้ความจำกัดความการท่องเที่ยวเชิงเกษตร หมายถึง การท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นทางการเรียนรู้วิถีเกษตรกรรมของชนบท โดยเน้นการมีส่วนร่วมของนักท่องเที่ยวในการดำเนินกิจกรรมให้เกิดการเรียนรู้ ทำให้เกิดประโยชน์ก่อให้เกิดรายได้ต่อชุมชนและเกษตรกร การท่องเที่ยว

เชิงเกษตรจะเป็นการอนุรักษ์ควบคู่ไปกับการท่องเที่ยว เพื่อไม่ให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนและผลกระทบต่อสภาพแวดล้อม

McIntosh และ Goeldner (1986) ได้ให้ความหมายการท่องเที่ยวไว้ว่า หมายถึง ผลของการปรากฏการณ์และความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นมาจากปฏิสัมพันธ์ของนักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการธุรกิจรัฐบาลและชุมชนผู้เป็นเจ้าของบ้าน เป็นการดึงดูดใจและต้อนรับนักท่องเที่ยวและผู้มาเยือนอื่น ๆ

Mill (1900) ได้ให้ความหมายการท่องเที่ยวไว้ว่า หมายถึง การจัดกิจกรรมทั้งหมดเกี่ยวกับการสร้างความประทับใจ การบริการ และการสร้างความพึงพอใจให้กับนักท่องเที่ยว

Lamb (2008) กล่าวว่า การท่องเที่ยวฟาร์มหรือการท่องเที่ยวเชิงเกษตรเป็นกระบวนการของการดึงดูดผู้เข้าชมและนักท่องเที่ยวไปยังพื้นที่ทางเกษตร เพื่อการศึกษาและนันทนาการ

Pareesh V. Joshi & Milind B. Bhujbal (2012) ได้ให้ความหมายการท่องเที่ยวเชิงเกษตรว่าเป็นกิจกรรมที่ดำเนินการในฟาร์ม เพื่อพักผ่อนหย่อนใจ บันทึกร การศึกษาหรือเพื่อความสนุกสนาน กิจกรรมในฟาร์ม โรงบ่มไวน์ ปศุสัตว์ วัฒนธรรม การเก็บเกี่ยวหรือกิจกรรมอื่น ๆ ที่น่าสนใจที่เป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

สรุปการท่องเที่ยวเชิงเกษตร หมายถึง การท่องเที่ยวไปยังพื้นที่ชุมชน เกษตรกรรม สวนเกษตร สมุนไพร และการเลี้ยงสัตว์ การแปรรูปผลิตภัณฑ์ ให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมกิจกรรมให้เกิดการเรียนรู้ด้านการเกษตรและวิถีการดำรงชีวิต วัฒนธรรม ประเพณีและเป็นการนำเอาทรัพยากรที่มีอยู่มาใช้เพื่อสร้างรายได้แก่ครอบครัวและชุมชน ควบคู่กับการอนุรักษ์ศิลปะ ประเพณี วัฒนธรรม เพื่อไม่ให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนและผลกระทบต่อสภาพแวดล้อม

2.1.2 การบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

การท่องเที่ยวเชิงเกษตรเป็นการบริหารจัดการกิจกรรมการเกษตรให้เป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมการท่องเที่ยว เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้รับความรู้ทางการเกษตรและชื่นชมทัศนียภาพที่โดดเด่นของชนบท (Jenkins, 1998) มีลักษณะเช่นเดียวกับการท่องเที่ยวชนบท (Rural Tourism) หรือการท่องเที่ยวฟาร์ม (Farm Tourism) (Fleischer and Thetchik, 2006) ปัจจุบันการท่องเที่ยวเชิงเกษตรเป็นยุทธศาสตร์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรการเกษตร เช่น การส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกพืชด้วยเกษตรอินทรีย์เพื่อเป็นการดึงดูดการท่องเที่ยว การจัดการสิ่งแวดล้อม การสร้างจิตสำนึกของนักท่องเที่ยวในการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ และการเพิ่มรายได้จากการท่องเที่ยวแก่ชุมชนท้องถิ่นอีกด้วย

หลักการพื้นฐานของการท่องเที่ยวเชิงเกษตร คือ 1) การมีบางสิ่งให้นักท่องเที่ยวชม เช่น สัตว์เลี้ยง การปลูกพืชผักสวนครัว แหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ วัฒนธรรมประเพณี การแต่งกาย การละเล่นพื้นเมืองซึ่งสามารถนำมาแสดงแก่นักท่องเที่ยว เพื่อเพิ่มความสนใจแก่นักท่องเที่ยวในการมาเยี่ยมชม 2) การมีบางอย่างให้นักท่องเที่ยวทำในการมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวเชิงเกษตร เช่น การเก็บผลไม้ตามฤดูกาล การขี่ม้า การตองกิ้งพันธุ์ไม้ การประกอบอาหาร การเล่นเกม และกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อความสนุกสนานของนักท่องเที่ยว 3) การมีบางสิ่งให้นักท่องเที่ยวซื้อสินค้าที่นำมาจำหน่าย ผู้ประกอบการสามารถนำผลผลิตทางการเกษตรมาแปรรูป เพื่อจำหน่ายแก่นักท่องเที่ยว เช่น น้ำสมุนไพรต่าง ๆ น้ำผลไม้ อาหารจากผลิตภัณฑ์ ขนม สินค้าเด่นของชุมชน สินค้าที่ระลึก (Katherin L. Adam, 2004,

Pandurang Taware, 2000) นอกจากนี้ Pandurang Taware. (2000) ได้กำหนดขอบเขตการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ประกอบด้วย

1) เป็นช่องทางท่องเที่ยวที่มีค่าใช้จ่ายต่ำ ต้นทุนด้านอาหาร ที่พักแรม นันทนาการ และการท่องเที่ยวมีต้นทุนต่ำบนพื้นฐานของนักท่องเที่ยว ปัจจุบันแนวความคิดการท่องเที่ยวและอุตสาหกรรมท่องเที่ยวถูกจำกัดเพียงในเมือง และระดับประชากรที่มีรายได้สูง ซึ่งมีสัดส่วนจำนวนน้อย อย่างไรก็ตามแนวความคิดการท่องเที่ยวต้องตอบสนองต่อประชากรส่วนใหญ่ ซึ่งเกี่ยวเนื่องกับประสิทธิผลของต้นทุน

2) วิถีชีวิตชนบทดึงดูดให้ประชากรในเมืองใหญ่ให้ความสนใจในวิถีชีวิตชนบท ได้แก่ อาหารพื้นเมือง พืชพันธุ์ สัตว์ ผลิตภัณฑ์จากไม้ ภาษา วัฒนธรรมประเพณี เป็นต้น การท่องเที่ยวเชิงเกษตรเกี่ยวข้องกับเกษตรกร การเกษตร หมู่บ้าน เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ดึงดูดให้นักท่องเที่ยวจากเมืองใหญ่เดินทางมาเยี่ยมชมเยือน

3) มีความต้องการอย่างมากของนักท่องเที่ยวในการเข้าร่วมกิจกรรมนันทนาการต่าง ๆ ที่จัดโดยชาวชนบทหรือหมู่บ้านการเกษตร โดยประชากรทุกวัยสามารถเข้าร่วมได้ ได้แก่ พวกเด็ก ๆ วัยรุ่น วัยกลางคน ผู้สูงอายุ ซึ่งการท่องเที่ยวแบบนี้มีค่าใช้จ่ายต่ำกว่าแบบอื่น ๆ

4) การใส่ใจในสุขภาพของประชากรในเมืองใหญ่ การดำเนินชีวิตแบบสมัยใหม่ก่อให้เกิดความเครียดจากการทำงาน การเดินทาง ดังนั้นจึงแสวงหาวิถีชีวิตที่สงบสุข การดูแลร่างกายและจิตใจพร้อมกัน ทุกกิจกรรมและทุกช่วงเวลาของชีวิต การใช้สมุนไพร อาหารปราศจากสารพิษ การพักผ่อน เป็นวิถีทางที่พวกเขาเหล่านั้นมองหา เพื่อแก้ไขปัญหาคความเครียดจากเมืองใหญ่

5) ความสนใจสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ ได้แก่ นก สัตว์ต่าง ๆ พืชพันธุ์ ภูเขา น้ำตก สภาพแวดล้อมแบบนี้มีความแตกต่างจากสภาพแวดล้อมในเมืองใหญ่ ซึ่งเป็นสิ่งที่นักท่องเที่ยวแสวงหาเพื่อความสุขที่หาไม่ได้ในเมืองใหญ่

6) ที่พักแรมแบบรีสอร์ท และเมืองที่ห่างไกลจากความพลุกพล่านของผู้คน เป็นสิ่งดึงดูดให้นักท่องเที่ยวมาท่องเที่ยว

7) การท่องเที่ยวเชิงเกษตรให้ความรู้เรื่องราวชีวิตชาวชนบท และความรู้เรื่องกสิกรรมแก่เด็กนักเรียนในเมือง ซึ่งการท่องเที่ยวเช่นนี้เป็นตัวเลือกที่ดีแก่พวกเขาที่จะได้ประสบการณ์โดยตรงจากการสัมผัสชีวิตชาวชนบท

องค์ประกอบสำคัญทางการท่องเที่ยวประกอบด้วย 6 ประการ หรือ 6A's Buhalis (2000), J. Pelasol (2012) ได้แก่ แหล่งท่องเที่ยว (Attractions) เช่น แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้าง สถาปัตยกรรมและการจัดกิจกรรมพิเศษ การเข้าถึง (Accessibility) คือ ระบบการคมนาคม สถานีขนส่งผู้โดยสาร และยานพาหนะ สิ่งอำนวยความสะดวก (Amenities) คือ ร้านอาหาร การจัดเลี้ยง และการบริการท่องเที่ยวถูกเตรียมโดยคนกลางระหว่างนักท่องเที่ยวกับเจ้าบ้าน ที่พัก (Accommodations) คือ ที่พักที่คอยให้บริการนักท่องเที่ยวที่มาเยี่ยมชมพื้นที่ กิจกรรม (Activities) คือ กิจกรรมท่องเที่ยวเกิดขึ้นระหว่างที่นักท่องเที่ยวอยู่ในพื้นที่ และการให้บริการของแหล่งท่องเที่ยว (Ancillary Services) ได้แก่ ธนาคาร โรงพยาบาล ไพรซ์ณีย์และโทรคมนาคม นอกจากนี้หลักเกณฑ์สำคัญในการจัดการท่องเที่ยว ประกอบด้วย

- 1) การมีส่วนร่วมของชุมชน
- 2) ความร่วมมือของกลุ่มต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง
- 3) การสร้างโอกาสการจ้างงานที่มีคุณภาพ
- 4) การกระจายผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว
- 5) การใช้ทรัพยากรอย่างมีคุณค่าและเกิดประโยชน์สูงสุด
- 6) การวางแผนระยะยาว
- 7) ความสมดุลระหว่างเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม
- 8) ความสอดคล้องระหว่างแผนการท่องเที่ยวและแผนการพัฒนาด้านต่าง ๆ
- 9) ความร่วมมือระหว่างแผนการท่องเที่ยวและแผนการพัฒนาด้านต่าง ๆ
- 10) การประสานความร่วมมือระหว่างการท่องเที่ยวและผู้ประกอบการ
- 11) การประเมินผลกระทบต่อการท่องเที่ยว
- 12) การสร้างหลักเกณฑ์เพื่อประเมินผลกระทบ
- 13) การเน้นผลประโยชน์ชุมชน คุณค่าสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรม
- 14) การพัฒนาการศึกษาแก่บุคลากร
- 15) การเสริมสร้างลักษณะเด่นของชุมชน
- 16) การคำนึงถึงขีดความสามารถการรองรับของทรัพยากร
- 17) การดำรงรักษามรดกทางธรรมชาติและวัฒนธรรม
- 18) การทำการตลาดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2543) อธิบายถึงการจัดประเภทของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรว่า มีการพิจารณาจากสภาพของแหล่งท่องเที่ยวและตลาดการท่องเที่ยวสามารถจัดประเภท คือ แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรในแหล่งท่องเที่ยวหลัก เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่ถูกพัฒนาขึ้นในบริเวณแหล่งท่องเที่ยวหลัก นักท่องเที่ยวจะเดินทางมาเพื่อท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวหลัก โดยมีแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรเป็นแหล่งท่องเที่ยวประกอบ ดังนั้นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรจึงไม่จำเป็นต้องมีขนาดใหญ่หรือมีศักยภาพในการดึงดูดนักท่องเที่ยวสูง

ภาพที่ 1 การจัดประเภทของแหล่งท่องเที่ยว (สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, 2543)

สำหรับวิธีการจัดการท่องเที่ยวให้มีประสิทธิภาพ ประกอบด้วย อนุรักษ์และใช้ทรัพยากรอย่างพอดี ลดการบริโภคที่ไม่จำเป็น รักษาและส่งเสริมความหลากหลายของธรรมชาติ สังคมและวัฒนธรรม ประสานการพัฒนาการท่องเที่ยวเข้ากับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เป็นการท่องเที่ยวเพื่อรองรับกิจกรรมทางเศรษฐกิจของท้องถิ่น การมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ของท้องถิ่น การรักษาหรืออยู่เสมอของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง การฝึกอบรมบุคลากรเพื่อยกระดับการบริการการท่องเที่ยว มีการตลาดที่มีประสิทธิภาพ ด้านข้อมูลข่าวสาร เพื่อยกระดับความพึงพอใจและมีการวิจัยและติดตามตรวจสอบประเมินผลอย่างต่อเนื่อง

อดิการ์วี (Adhikary, 1995) ได้เสนอรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยว (7-S Model) หรือ McKinsey's 7S ประกอบด้วย โครงสร้างองค์การ เป้าหมายขององค์การ ระบบการดำเนินงาน ทักษะที่ใช้ในการทำงาน บุคลากร รูปแบบพฤติกรรมของพนักงานและเป้าหมายที่ต้องการ ตัวแปรแต่ละตัวมีความสำคัญต่อการบริหารองค์การ (Robert Waterman, Tom Peter and Julien Phillips, 1980) เพื่อมาปรับใช้กับการท่องเที่ยวไว้ดังนี้

1) Strategy หมายถึง กลยุทธ์ที่สะท้อนให้เห็นถึงความผสมกลมกลืนกันระหว่างวัตถุประสงค์การจัดลำดับความสำคัญ การควบคุม และขอบเขตของกิจกรรมต่าง ๆ ของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ โดยการเลือกกลยุทธ์ที่เหมาะสมที่สุด ซึ่งต้องประกอบไปด้วยกลยุทธ์ในการวางแผนการดำเนินงานที่สามารถปฏิบัติได้ และต้องเป็นไปตามนโยบายของการท่องเที่ยวแห่งชาติด้วย

2) Structure หมายถึง โครงสร้างในองค์การ ซึ่งควรจะเกี่ยวข้องกับการจัดลำดับขั้นและการแบ่งหน้าที่ที่เหมาะสม เพราะโครงสร้างที่ดีจะเป็นกุญแจที่สำคัญที่นำไปสู่ความสำเร็จในการจัดการการท่องเที่ยว

3) System หมายถึง ระบบในการจัดการการท่องเที่ยว ซึ่งมีความหมายที่ครอบคลุมไปถึงระบบการจัดการข้อมูล ระบบการดำเนินงาน การปฏิบัติการ การเงิน การจัดการทรัพยากรมนุษย์ การตลาดและระบบอื่น ๆ ด้วย โดยทุกระบบต้องมีการประสานร่วมมือกันและมีความสัมพันธ์กันในทุกขั้นตอน

4) Staff หมายถึง บุคลากร นับเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดการดำเนินการต่าง ๆ สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี โดยเฉพาะบุคคลที่ทำหน้าที่บริการนักท่องเที่ยวจะต้องพิจารณาอย่างรอบคอบ โดยจัดสรรบุคคลที่มีความละเอียดรอบคอบ มีความผูกพันกับงาน มีความรับผิดชอบ ให้ความช่วยเหลือนักท่องเที่ยวด้วยความเต็มใจ มีความจริงใจซื่อสัตย์ ทำงานประสบผลสำเร็จและสามารถทำให้นักท่องเที่ยวพึงพอใจเป็นสำคัญ

5) Skill คือ การทำงานทุกอย่างต้องอาศัยความชำนาญงานจึงจะมีประสิทธิภาพ โดยขึ้นอยู่กับปัจจัยด้านความรู้ ทักษะ และทัศนคติต่องาน

6) Style คือ การร่วมกันระหว่าง Staff และ Skill แต่ละคนจะมีรูปแบบในการดำเนินงานที่ต่างกัน โดยปกติแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่ม Autocratic Style หรือ Top down Style และกลุ่ม Democratic Style หรือ Bottom-up

7) Share คือ การแบ่งปันแลกเปลี่ยนประสบการณ์ความคิดเห็น ความรู้ ซึ่งนำไปสู่การจัดการการท่องเที่ยวได้ดีที่สุด

สำหรับศักยภาพในการพัฒนาการท่องเที่ยวมีดัชนีใช้พิจารณา ประกอบด้วย ศักยภาพในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ความปลอดภัยด้านการท่องเที่ยว ศักยภาพในการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน และศักยภาพในการพัฒนาการท่องเที่ยวจากปัจจัยภายนอก (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2549) การท่องเที่ยวจะบรรลุวัตถุประสงค์และประสบความสำเร็จได้นั้น แหล่งท่องเที่ยวจะต้องมีองค์ประกอบ 3 ประการ หรือ 3As คือ

1) สิ่งดึงดูดใจ (Attraction) สิ่งดึงดูดใจเกิดจากสถานที่ท่องเที่ยวและเหตุการณ์ โดยสถานที่นั้นอาจเกิดจากธรรมชาติหรือมนุษย์สร้างขึ้น แต่เหตุการณ์หรือกิจกรรมต่าง ๆ ที่น่าประทับใจนั้น มาจากการสร้างสรรค์ของมนุษย์เพียงอย่างเดียว

2) สิ่งอำนวยความสะดวก (Amenities) การมีสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ในแหล่งท่องเที่ยว อาทิ ที่พัก อาหาร บริการสาธารณูปโภคต่าง ๆ จะทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความสะดวกสบายและมีความพึงพอใจต่อการท่องเที่ยว และกลับมาท่องเที่ยวซ้ำในครั้งต่อไป

3) การเข้าถึง (Accessibility) ในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว นั้นจะต้องมีบริการระบบการขนส่งที่หลากหลาย ประกอบด้วย เส้นทาง พาหนะ สถานี และผู้ประกอบการขนส่ง เพื่อความสะดวกในการเดินทางเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งการขนส่งทั้งคนและสิ่งของไปยังแหล่งท่องเที่ยว

การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ขั้นตอนสำคัญของการวางแผนพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว เริ่มจากการวิเคราะห์แหล่งท่องเที่ยว ซึ่งรวมถึงความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนา การปรับปรุงและความน่าสนใจของแหล่งท่องเที่ยว นั้นว่าเพียงพอที่จะดึงดูดใจนักท่องเที่ยวให้เดินทางไปยังแหล่งเที่ยวนั้นหรือไม่ คุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวเป็นอย่างไร ซึ่งรวมถึงภาพรวมด้านความสวยงาม ลักษณะเด่น อัตลักษณ์ ความเก่าแก่ทางประวัติศาสตร์ ความสำคัญทางศาสนา สภาพภูมิทัศน์และวิถีชีวิต นอกจากนี้ประเด็นความพร้อมทางด้านความสะดวก ซึ่งรวมถึงทั้งความสะดวกในการเข้าถึง และสิ่งอำนวยความสะดวกเป็นสิ่งสำคัญในการวางแผนการใช้พื้นที่และการกำหนดศักยภาพรองรับแหล่งท่องเที่ยว โดยในการกำหนดศักยภาพแหล่งเที่ยวนั้น ประเด็นสำคัญที่ต้องจัดการคือ ต้องสามารถจัดการสิ่งอำนวยความสะดวกเบื้องต้น เช่น ถนน ไฟฟ้า ประปา ที่พัก และร้านอาหารของที่ระลึก ให้เพียงพอกับจำนวนนักท่องเที่ยว รวมถึงต้องควบคุมจำนวนนักท่องเที่ยวไม่เกินความสามารถที่จะรองรับได้ ซึ่งรวมถึงการประเมินผลกระทบจากการเพิ่มของจำนวนนักท่องเที่ยว ตลอดจนปัญหาและผลกระทบที่ตามมาจากการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่

ประเด็นพื้นฐานที่สำคัญประเด็นหนึ่งที่จะนำไปสู่การวางแผนนโยบายการพัฒนาการท่องเที่ยว คือ การประเมินผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากการพัฒนาการท่องเที่ยว ทั้งนี้การสร้างเกณฑ์และตัวบ่งชี้ในการประเมินผลกระทบขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของการพัฒนาการท่องเที่ยวของแต่ละฝ่าย ซึ่งจะต้องมีการประเมินผลกระทบของการพัฒนาการท่องเที่ยวร่วมกัน (Butler, 1999) โดยหลักเกณฑ์การประเมินผลกระทบนั้น แบ่งเป็นผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน ผลกระทบต่อคุณค่าวัฒนธรรม และผลกระทบต่อการเสริมสร้างลักษณะเด่น อัตลักษณ์ชุมชน และพื้นที่ ผลกระทบต่อการดำรงรักษามรดกทางวัฒนธรรม เพื่อนำไปสู่การวางแผนที่สมดุลและแนวทางการจัดการเพื่อควบคุมผลกระทบจากการท่องเที่ยวอันจะนำไปสู่การก่อให้เกิดผลประโยชน์สูงสุดต่อพื้นที่ นอกจากนี้ควรจะรวมถึงการฝึกอบรมคนในพื้นที่ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาชนในท้องถิ่นให้รับรู้และมีส่วนร่วม

ในการดูแลแหล่งท่องเที่ยว ทั้งการพัฒนาบุคลากร การให้ความรู้และการฝึกอบรมเพื่อให้บุคลากรที่เกี่ยวข้องมีความรู้ แนวคิด และวิธีปฏิบัติในการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

ผลกระทบที่เกิดจากการจัดการการท่องเที่ยว มีผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นตามมาหลายด้าน เช่น ด้านสังคม ด้านวัฒนธรรมประเพณี ด้านเศรษฐกิจและด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งนอกจากผลกระทบทางบวกที่ชุมชนจะได้รับแล้ว ก็อาจมีผลกระทบด้านลบเช่นกัน หากมีการบริหารจัดการที่ไม่ดีหรือไม่มีความร่วมมือของคนในชุมชน ดังนั้นในการบริหารจัดการการท่องเที่ยว จึงต้องคำนึงถึงผลกระทบต่าง ๆ ที่จะตามมาด้วย เพื่อจะได้เตรียมมาตรการในการป้องกันหรือรองรับผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นได้ โดยผลกระทบจากการท่องเที่ยวแบ่งออกเป็น 4 ด้าน ดังนี้ (มิ่งสรรพ ขาวสะอาด และคณะ, 2548)

1. ด้านสังคม การพัฒนาการท่องเที่ยวทำให้เกิดผลกระทบทางบวกด้านสังคม เช่น ทำให้คนในท้องถิ่นเกิดความภาคภูมิใจในความเป็นเจ้าของทรัพยากรการท่องเที่ยว คุณภาพชีวิตของคนในท้องถิ่นดีขึ้น ช่วยกระชับความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชน เกิดองค์ความรู้และทักษะเพิ่มขึ้นจากกระบวนการเรียนรู้ ลดการอพยพย้ายถิ่นของคนในท้องถิ่น ทำให้เกิดการพัฒนาคูโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นต่อชุมชน ในขณะเดียวกันก็อาจเกิดผลกระทบด้านลบได้ เช่น ทำให้ค่านิยมและวิถีชีวิตชาวบ้านเปลี่ยนแปลงไป เกิดความแตกแยกของสังคมในชุมชน เกิดการเอารัดเอาเปรียบ เกิดการนำพื้นที่สาธารณะมาใช้เพื่อการพาณิชย์สำหรับคนบางกลุ่ม

2. ด้านวัฒนธรรมประเพณี การพัฒนาการท่องเที่ยวทำให้เกิดผลกระทบทางบวกด้านวัฒนธรรมประเพณี เช่น เกิดความภาคภูมิใจ รักและหวงแหนในวัฒนธรรมประเพณี เกิดการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีและวิถีชีวิตคนท้องถิ่น ได้เผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่น แต่ในขณะเดียวกันก็อาจเกิดผลกระทบด้านลบได้ เช่น เกิดการดัดแปลงวัฒนธรรมประเพณีเพื่อสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว หรือมีการนำขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมประเพณีมาประยุกต์ใช้กับกิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างไม่เหมาะสม

3. ด้านเศรษฐกิจ การพัฒนาการท่องเที่ยวทำให้เกิดผลกระทบทางบวกด้านเศรษฐกิจ เช่น ก่อให้เกิดรายได้แก่ชุมชนท้องถิ่น เกิดการจ้างงานในท้องถิ่น รวมทั้งอาจเกิดกองทุนพัฒนาชุมชนเมื่อมีการพัฒนาผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น ซึ่งจะช่วยในการกระตุ้นเศรษฐกิจของท้องถิ่น แต่ในขณะเดียวกันก็อาจเกิดผลกระทบด้านลบตามมา ได้แก่ เกิดการกระจุกตัวของรายได้ชุมชน หรือมีเพียงบางกลุ่มหรือนายทุนท้องถิ่นที่ได้ประโยชน์จากการท่องเที่ยว

4. ด้านสิ่งแวดล้อม การพัฒนาการท่องเที่ยวทำให้เกิดผลกระทบด้านบวกทางด้านสิ่งแวดล้อม เช่น คุณภาพของสิ่งแวดล้อมดีขึ้น เกิดความหวงแหนในทรัพยากรการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม เกิดจิตสำนึกการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม แต่ในขณะเดียวกันการท่องเที่ยวก็อาจเกิดผลกระทบด้านลบต่อสิ่งแวดล้อม อาทิ ทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรมลง เกิดการรุกรานระบบนิเวศธรรมชาติ เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชน เช่น ปัญหาขยะ ปัญหาน้ำเสีย มลพิษทางเสียง มลพิษทางอากาศ เป็นต้น

2.1.3 รูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

การท่องเที่ยวเชิงเกษตรมีบทบาทสำคัญที่เกี่ยวข้องกับประชาชน ชุมชนท้องถิ่นทั้งในด้านมหภาคและด้านจุลภาค กล่าวคือ ด้านมหภาคมีบทบาทในระดับประเทศหรือระดับท้องถิ่น เกี่ยวกับ

ด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมและการอนุรักษ์ธรรมชาติ ซึ่งสอดคล้องกับ Lekovidou (2000) กล่าวถึงบทบาทการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

1. ด้านเศรษฐกิจ การเพิ่มช่องทางการประกอบอาชีพ การเพิ่มแหล่งรายได้ และการฟื้นฟูเศรษฐกิจ
2. ด้านสังคมวิทยา การรักษาประเพณีขนบ และการได้รับการศึกษา
3. ด้านพื้นที่และสิ่งแวดล้อม

ส่วนด้านจุลภาค เกี่ยวกับครัวเรือนหรือประชาชน อาทิ การสร้างรายได้ การจ้างงาน การใช้ประโยชน์ สิ่งอำนวยความสะดวกที่มีอยู่ พื้นที่กิจกรรมการเกษตร รวมถึงการพักผ่อนและการศึกษาของประชากรในเมืองและชนบท ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Wolfe and Fullen (2009) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ประกอบด้วย

1. โอกาสจากการมีรายได้มากขึ้น ไม่เพียงสินค้าทางการเกษตร แต่ผู้ประกอบการสามารถมีรายได้จากการแปรรูปสินค้าเกษตร เช่น การเก็บค่าเข้าชม การจำหน่ายสินค้าที่ระลึก ทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้น แต่ไม่ต้องเพิ่มที่ดินทำกิน โดยนำทฤษฎีการเกษตรแบบผสมผสานมาปรับใช้ในพื้นที่ทำกินให้มีประสิทธิภาพ มีผลผลิตที่หลากหลาย

2. โอกาสในการสร้างธุรกิจใหม่ จากทรัพยากรที่มีอยู่เดิมหรือการนำเสนอวิธีการใหม่ของการตลาดผลิตภัณฑ์และบริการที่ช่วยให้เกษตรกรสามารถเพิ่มมูลค่าของสินค้าทางการเกษตร ได้แก่ การแปรรูปผลผลิต

3. เป็นการสร้างกิจการเพื่อครอบครัวและลูกหลานในอนาคต เป็นวิธีการดึงดูดให้คนหนุ่มสาวเดินทางกลับมาประกอบอาชีพในท้องถิ่น หรือผู้สูงอายุในวัยเกษียณ

4. เป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับคนที่สนใจ เกษตรกรหรือนักศึกษาในเรื่องการเพาะปลูก การเกษตร การเลี้ยงสัตว์ การแปรรูปผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ

5. เป็นแหล่งเรียนรู้เรื่องราววิถีชีวิตการทำเกษตรกรรม ทั้งในสมัยอดีตหรือในปัจจุบัน รวมทั้งเป็นแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ทั้งด้านประเพณี วัฒนธรรม ภูมิปัญหาท้องหรือปราชญ์ชาวบ้าน

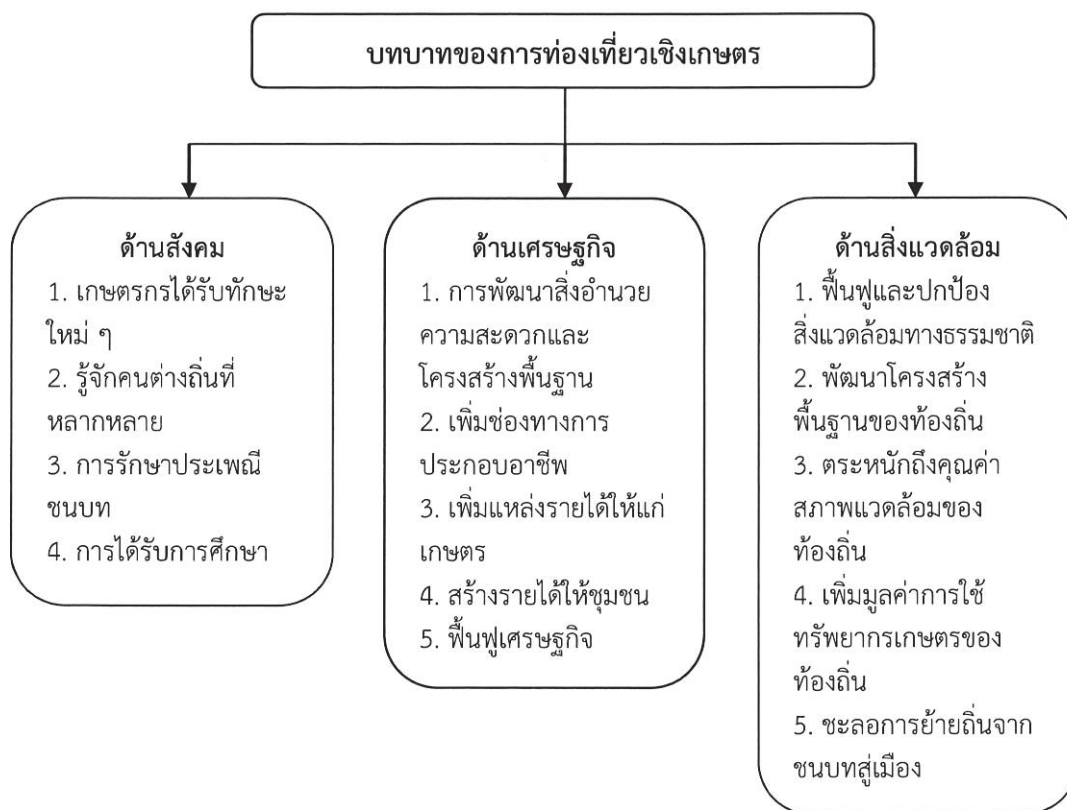
6. เป็นการแสดงวิธีการดูแลและป้องกันดินและทรัพยากรธรรมชาติ การอนุรักษ์ธรรมชาติ การจัดทำแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร ลดปัญหาการขายที่ดิน อุตสาหกรรมที่เข้ามาในท้องถิ่น

Lekovidou (2000) กล่าวถึงบทบาทการท่องเที่ยวเชิงเกษตรว่ามี 3 ลักษณะ คือ

1. ด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกและโครงสร้างพื้นฐาน การเพิ่มช่องทางการประกอบอาชีพ การเพิ่มแหล่งรายได้แก่เกษตรกร การสร้างรายได้แก่ชุมชน และการฟื้นฟูเศรษฐกิจ

2. ด้านสังคมวิทยา โดยให้เกษตรกรได้รับทักษะใหม่ ๆ รู้จักคนต่างถิ่นที่หลากหลาย การรักษาประเพณีขนบ และการได้รับการศึกษา

3. ด้านพื้นที่และสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ฟื้นฟูและปกป้องสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของท้องถิ่น ตระหนักถึงคุณค่าสภาพแวดล้อมของท้องถิ่น เพิ่มมูลค่าการใช้ทรัพยากรเกษตรของท้องถิ่น และการชะลอการย้ายถิ่นจากชนบทสู่เมือง ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 บทบาทของการท่องเที่ยวเชิงเกษตร (Lakovidou, 2000)

สำหรับรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงเกษตร มีนักวิชาการได้แบ่งเป็นหลายแบบ แต่บางส่วนก็มีความเหมือนและสอดคล้อง กล่าวคือ รูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ประกอบด้วย การท่องเที่ยวตามลักษณะและขนาดของการท่องเที่ยว กรมการท่องเที่ยว (2552), Sznajder (2009), Sznajder (2009) และเทพกร ณ สงขลา (2554) ได้เสนอรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงเกษตรขึ้นอยู่กับประเภทของนักท่องเที่ยว ดังนี้

1. การท่องเที่ยวเชิงเกษตรตามจุดประสงค์ Thailand Convention & Exhibition Bureau (2561) ได้จำแนกการท่องเที่ยวเชิงเกษตรตามจุดประสงค์ ได้แก่ การท่องเที่ยวเชิงเกษตรแบบการท่องเที่ยวในแบบตลาดตรง การท่องเที่ยวเชิงเกษตรแบบการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาและการหาประสบการณ์ และการท่องเที่ยวเชิงเกษตรแบบนันทนาการและการประกอบกิจกรรม ซึ่งแต่ละแบบมีรายละเอียด ดังนี้

1.1 การท่องเที่ยวเชิงเกษตรในแบบตลาดตรง สินค้าเกษตรโดยทั่วไปที่มีการจำหน่ายให้กับผู้บริโภค ไม่ว่าจะเป็นในงานแสดงสินค้า ตลาด ร้านค้าของทางฟาร์ม หรือการตั้งแผงขายริมถนน ล้วนถือเป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวเชิงเกษตรแบบตรง แม้ว่าสินค้าเกษตรดังกล่าวจะมีความคล้ายคลึงหรือเหมือนกันกับสินค้าที่ขายในซูเปอร์มาร์เก็ต แต่สินค้าเกษตรเหล่านี้เป็นที่น่าสนใจมากกว่า เนื่องจากความสดใหม่ที่สามารถส่งให้แก่ผู้บริโภคได้โดยตรง ดังนั้นการท่องเที่ยวเชิงเกษตรแบบตลาดตรงจึงสามารถพบได้ในฟาร์มหรือไร่เกือบทุกแห่ง เช่น Greendale Farm ซึ่งตั้งอยู่ในประเทศอังกฤษ ทางฟาร์ม

ได้กำหนดพื้นที่ในไร่เพื่อสร้างร้านค้าและร้านกาแฟ และมีผลิตภัณฑ์จากฟาร์มที่มีความหลากหลายและสดใหม่ให้แก่ผู้คนที่เลือกซื้อ เช่น พายแบบโฮมเมด เนื้อสัตว์ต่าง ๆ เนยแข็งที่ใช้นมจากโคนมท้องถิ่น ขนมอบสดใหม่จากเตา และพลาสติก ๆ ที่พึ่งจับได้ เป็นต้น

1.2 การท่องเที่ยวเชิงเกษตรเพื่อการศึกษาและการหาประสบการณ์ การท่องเที่ยวเชิงเกษตรประเภทนี้จัดขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิตเชิงเกษตร รวมถึงการอนุรักษ์พื้นที่เพาะปลูก และแบ่งปันเกร็ดความรู้ทางการเกษตรที่เป็นมรดกทางความคิดจากเกษตรกรที่ได้รับการสืบทอดมาแบบรุ่นต่อรุ่น กิจกรรมในการท่องเที่ยวประเภทนี้มักจะให้แนวคิด เกร็ดความรู้ และการสัมผัสกับประสบการณ์จริง เช่น การศึกษาการทำปศุสัตว์ วิธีการทำชีส การชิมไวน์ และการเที่ยวชมพื้นที่ภายในฟาร์ม ซึ่งทางเจ้าของฟาร์มได้เพิ่มกิจกรรมเหล่านี้ เพื่อเป็นการขยายตลาดและส่งเสริมพื้นที่ฟาร์มให้กลายมาเป็นสถานที่ท่องเที่ยว และเป็นจุดหมายปลายทางที่นักท่องเที่ยวต้องไปเยี่ยมชม ตัวอย่างเช่น Hidden Villa ในสหรัฐอเมริกาให้การต้อนรับผู้มาเยือนกว่า 30,000 คน ในทุก ๆ ปี เพื่อมาเข้าร่วมในโครงการที่ให้ความรู้และประสบการณ์ด้านการเกษตร รวมถึงโครงการด้านการเกษตรแบบยั่งยืน เช่น การรีดนมวัว การทำการเกษตรแบบรักษาดิน น้ำ ความรู้และความเข้าใจด้านอาหาร เทคนิคการตัดแต่งกิ่ง และชั้นเรียนการทำอาหารด้วยวัตถุดิบจากสวนหรือไร่

1.3 การท่องเที่ยวเชิงเกษตรแบบนันทนาการและการประกอบกิจกรรม เป็นการใช้นพื้นที่ในฟาร์มด้วยวัตถุประสงค์เพื่อมอบความผ่อนคลายและความบันเทิงให้แก่ผู้มาเยือน จัดอยู่ในกลุ่มของการท่องเที่ยวเชิงเกษตรแบบนันทนาการและการประกอบกิจกรรม พื้นที่ฟาร์มถูกพัฒนาขึ้นไว้สำหรับรองรับกิจกรรมนันทนาการต่าง ๆ เช่น การขี่ม้า การสำรวจเขาวงกตที่เกิดจากพืชเกษตร และการร่วมงานเทศกาลเก็บเกี่ยวตามฤดูกาล เพื่อเป็นแหล่งรายได้เสริมให้แก่เจ้าของฟาร์มนั้น ๆ และเพื่อเป็นการสร้างชื่อเสียงของฟาร์มให้เป็นที่รู้จัก เช่น เทศกาลดอกทานตะวันที่ถูกจัดขึ้นเป็นประจำทุกปีที่ฟาร์ม Hokuryu เป็นฟาร์มดอกทานตะวันที่ใหญ่ที่สุดในประเทศญี่ปุ่น และมีดอกทานตะวัน กว่า 1.5 ล้านต้น ที่รวมสายพันธุ์ของดอกทานตะวันไว้กว่า 30 ชนิด ซึ่งในปัจจุบันฟาร์ม Hokuryu เป็นทุ่งทานตะวันที่มีชื่อเสียงที่สุดในญี่ปุ่น และมีนักท่องเที่ยวมาเยี่ยมชมมากถึงปีละประมาณ 200,000 คน นอกจากการชมความงามของภูมิทัศน์แล้วฟาร์มแห่งนี้ยังมีกิจกรรมอื่น ๆ ให้ผู้มาเยี่ยมชมเข้าร่วมได้อีกด้วย เช่น การเดินสำรวจเขาวงกตในทุ่งทานตะวัน การนั่งรถไฟแตรคเตอร์ และการชมการแสดงทางวัฒนธรรม

2. การท่องเที่ยวตามลักษณะและขนาดของการท่องเที่ยว (กรมการท่องเที่ยว, 2552) ได้แบ่งออกเป็น 3 ลักษณะ ได้แก่

2.1 แบ่งตามลักษณะกิจกรรมการเกษตรหลัก คือ การเพาะปลูกการเลี้ยงสัตว์ การประมง การเกษตรและป่าไม้ และการเกษตรแบบผสมผสาน

2.2 แบ่งตามลักษณะเจ้าของกิจการและการบริหารจัดการ คือ โครงการตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและพระบรมวงศานุวงศ์ บริหารจัดการโดยภาครัฐ (หน่วยราชการและรัฐวิสาหกิจ) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น บริษัทเอกชนและบุคคลทั่วไป

2.3 แบ่งตามขนาดของแหล่งท่องเที่ยว กำหนดตามขนาดพื้นที่ของแหล่งท่องเที่ยว 3 ประเภท คือ แหล่งท่องเที่ยวพื้นที่ขนาดใหญ่ 51 ไร่ขึ้นไป พื้นที่ขนาดกลาง 21-50 ไร่ขึ้นไป และพื้นที่ขนาดเล็ก ไม่เกิน 20 ไร่

ซึ่งสอดคล้องกับ Sznajder (2009) ได้จำแนกลักษณะของพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว ได้แก่

1. จำแนกตามลักษณะเด่นของพื้นที่ (Area Configuration) ได้แก่ กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในพื้นที่ราบ พื้นที่เป็นลูกคลื่น พื้นที่เนิน และพื้นที่ภูเขา
2. จำแนกตามลักษณะภูมิประเทศ (Forms of Terrain) เช่น ภูเขา หุบเขา น้ำตก
3. จำแนกตามการใช้ประโยชน์พื้นที่ (Type of Land Use) ได้แก่ กิจกรรมเชิงเกษตรประเภท การปลูกพืช การเลี้ยงสัตว์ การทำสวนผลไม้และพืชสวน การทำป่า และการประมง
4. จำแนกตามระดับการพัฒนาในพื้นที่ (Spatial Development) ได้แก่ กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงเกษตรในพื้นที่ที่ขาดการพัฒนา พื้นที่ที่มีการพัฒนาอย่างเข้มข้น และพื้นที่ที่มีการพัฒนาแบบกระจาย
5. จำแนกตามขนาดของฟาร์ม (Size of Farm) เป็นการกำหนดการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในพื้นที่ขนาดเล็กมาก (ไม่เกิน 5 ไร่) ขนาดเล็ก (ไม่เกิน 5-20 ไร่) ขนาดกลาง (20-50 ไร่) ขนาดใหญ่ (ไม่เกิน 50-100 ไร่) และขนาดใหญ่มาก (มากกว่า 100 ไร่)
6. จำแนกตามการผลิต (Specialization of Production) กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงเกษตรประเภทการผลิตพืชเชิงเดี่ยว และการผลิตแบบหลากหลาย

รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงเกษตรแต่ละแหล่งท่องเที่ยวเน้นกิจการท่องเที่ยวใด ขึ้นอยู่กับประเภทของนักท่องเที่ยว ลักษณะของกิจกรรมการเกษตรของแหล่งท่องเที่ยวนั้น ประกอบด้วย 4 กิจกรรม ได้แก่ (เทพกร ณ สงขลา, 2554)

1. กิจกรรมการท่องเที่ยวในรูปของการการสาธิต ได้แก่ การเพาะเห็ด ฟาร์มเลี้ยงผึ้ง และแปรรูปอาหาร แหล่งท่องเที่ยวนี้อาจเตรียมขั้นตอนต่าง ๆ ของการผลิตทั้งวัตถุดิบและวัสดุอุปกรณ์ เพื่อสาธิตต่อยกนักท่องเที่ยวที่เยี่ยมชมกิจกรรมท่องเที่ยว ได้แก่ กลุ่มที่มาศึกษางาน หรือนักท่องเที่ยวที่ไม่ได้ประกอบอาชีพกิจกรรม และต้องการประสบการณ์ไปพัฒนาอาชีพของตนเอง
2. กิจกรรมการท่องเที่ยวการให้ความรู้ แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรกรรมทั้งหมดมีกิจกรรมให้ความรู้ เน้นกลุ่มนักท่องเที่ยวที่ต้องการหาความรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ แต่มีใช้กิจกรรมหลักของแหล่งท่องเที่ยวทั้งหมด เน้นกิจกรรมการใช้ความรู้ทางเกษตรอินทรีย์ ได้แก่ ฟาร์มเกษตรอินทรีย์ มีการเตรียมสถานที่ การบรรยาย และวิทยากรให้ความรู้กับการเกษตรอินทรีย์
3. กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงเกษตรรูปแบบจำหน่ายสินค้าชุมชน แหล่งท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีการจำหน่ายผลผลิตและผลิตภัณฑ์การเกษตรที่รวบรวมสินค้าชุมชนเพื่อการจำหน่าย โดยมีการสาธิตการแปรรูปขนมชนิดต่าง ๆ ด้วย

4. การท่องเที่ยวเชิงเกษตรรูปแบบแนะนำธุรกิจเกษตร กิจกรรมการท่องเที่ยวรูปแบบนี้เป็นจุดเด่นของแหล่งท่องเที่ยวฟาร์มต่าง ๆ เช่น ฟาร์มเพาะเห็ด เกษตรเดินทางมาท่องเที่ยวในรูปแบบของการศึกษาดูงาน แหล่งท่องเที่ยวนี้อาจให้ข้อมูลด้านการผลิตและการลงทุน วัสดุอุปกรณ์ให้ผู้สนใจทราบ

นอกจากนี้งานวิจัยการท่องเที่ยวจากต่างประเทศได้แบ่งรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงเกษตรตามลักษณะของกิจกรรม ได้แก่ แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรแบบจำหน่ายสินค้าทางการเกษตรที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวโดยตรง เช่น การเก็บผลไม้ที่สวนผลไม้ การตัดกิ่งต้นคริสต์มาส แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรแบบให้ความรู้ เช่น ทัศนศึกษาของนักเรียน กลุ่มเกษตรกร แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรแบบให้ความบันเทิง เช่น ไร่ข้าวโพด ฟาร์มเลี้ยงแกะ ฟาร์มเลี้ยงม้า บ่อตกปลา ล่าสัตว์ และแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรแบบ

ที่พัก ซึ่งจะมีการจัดที่พักพร้อมอาหารเช้า บริการท่องเที่ยว เช่น ที่พักพร้อมอาหารเช้า ค่ายพักแรม งานวันเกิด วันแต่งงาน

สรุปรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงเกษตรโดยชุมชน หมายถึง การที่ประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ วางแผน กำหนดแนวทางการดำเนินงานกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงเกษตร และการจัดกิจกรรมการเรียนรู้วิถีเกษตรกรรมต่าง ๆ เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนและนักท่องเที่ยว สร้างความประทับใจ การบริการ และการสร้างความพึงพอใจให้กับนักท่องเที่ยว

2.2 แนวคิดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable Tourism) เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) ได้มีนักวิชาการด้านการท่องเที่ยวได้ให้ความสนใจเรื่องการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนกันมาก เนื่องจากความตื่นตัวด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการท่องเที่ยว นิยมการท่องเที่ยวทางธรรมชาติหรือการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนไว้หลายทัศนะ

การจัดการการท่องเที่ยวเพื่อความยั่งยืน คือ การท่องเที่ยวที่ทำให้เกิดการพัฒนาอย่างสมดุลทั้ง 3 มิติ คือ ด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนเพื่อนำไปสู่ความอยู่ดีมีสุขของชุมชนท้องถิ่นในพื้นที่ กล่าวคือการท่องเที่ยวเป็นที่มาของรายได้ เป็นเครื่องมือในการอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรม วิถีชีวิต อันดามัน และเป็นเครื่องมือในการรักษาสิ่งแวดล้อม โดยผู้ที่ได้รับประโยชน์จากการพัฒนาการท่องเที่ยวให้เกิดความยั่งยืนนั้น ได้แก่ นักท่องเที่ยว เจ้าของแหล่งท่องเที่ยว และผู้ประกอบการ (อพท., 2560)

2.2.1 ความหมายของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน ให้ความหมายคำว่า ยั่งยืน ว่าหมายถึง ยืนยง อยู่นาน หากใช้กับการท่องเที่ยวเชิงเกษตร คำว่ายั่งยืน จึงมีความหมายครอบคลุมทั้งมิติด้านธุรกิจท่องเที่ยวและมิติด้านทรัพยากรเกษตร โดยในแง่ของการท่องเที่ยวนั้นน่าจะหมายถึง ศักยภาพในการดำเนินกิจกรรมท่องเที่ยวได้อย่างต่อเนื่อง หรือการได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยวได้อย่างต่อเนื่อง

องค์การ Eastern Caribbean States (OECS) สรุปการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน หมายถึง การใช้ประโยชน์สูงสุดในทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาประเทศ โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเสมอภาค และการเลี้ยงดูตนเอง เพื่อสร้างประสบการณ์ที่ดีให้แก่ผู้มาเยือนและเป็นการปรับปรุงคุณภาพชีวิต โดยความร่วมมือของหลาย ๆ ฝ่าย ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และชุมชนในท้องถิ่นนั้น ๆ

องค์การการท่องเที่ยวแห่งโลก (WTO, 2016) ให้คำจำกัดความของการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (Sustainable Tourism) ว่าการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนจะไม่ใช่เป็นเพียงแค่การท่องเที่ยวขนาดเล็กหรือการตลาดเฉพาะกลุ่ม (Niche Tourism Segments) หากแต่การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนจะต้องครอบคลุมถึงการตลาดโดยรวมหรือที่เรารู้จักกันในชื่อที่เรียกว่า “การท่องเที่ยวแบบมวลชน” (Mass Tourism) โดยทั่วไปการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน หมายถึง การท่องเที่ยวที่ให้ความสำคัญต่อการเสมอภาคระหว่างเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม รวมไปถึงสังคมและวัฒนธรรมของคน ทั้งในรุ่นปัจจุบันต่อไปจนถึงคนในอนาคต

การประชุม Globe'90 ได้มีการประชุมนานาชาติด้านสิ่งแวดล้อมและพัฒนาแบบยั่งยืนได้ให้ความหมายการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนว่า หมายถึง การพัฒนาที่สามารถตอบสนองความต้องการนักท่องเที่ยวและผู้เป็นเจ้าของท้องถิ่นในปัจจุบัน โดยมีการปกป้องและสงวนรักษาโอกาสต่าง ๆ ของชนรุ่นหลัง

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้ให้ความหมายการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนว่า หมายถึง การท่องเที่ยวรวมถึงการจัดบริการอื่น ๆ ทั้งในปัจจุบันและอนาคต โดยต้องดำเนินการภายใต้ขีดความสามารถของธรรมชาติ ชุมชน วิถีชีวิตที่มีต่อขบวนการท่องเที่ยว และต้องตระหนักถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนและชุมชน ต้องยอมรับให้ประชาชนทุกส่วนได้รับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่เกิดจากการท่องเที่ยวอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน และภายใต้ความต้องการของประชาชนท้องถิ่นและชุมชนในพื้นที่ท่องเที่ยว

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2542) การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน หมายถึง การท่องเที่ยวกลุ่มใหญ่หรือกลุ่มเล็กที่มีการจัดการอย่างดีเยี่ยมเพราะสามารถดำรงไว้ซึ่งทรัพยากรท่องเที่ยวให้มีความดึงดูดใจอย่างไม่เสื่อมคลาย และธุรกิจท่องเที่ยวมีการปรับปรุงคุณภาพให้ได้ผลกำไรอย่างเป็นธรรม โดยมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมเยือน สม่่าเสมออย่างเพียงพอ แต่มีผลกระทบทางลบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุดอย่างยืนยาว

สรุปการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน หมายถึง การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน การรักษาทรัพยากรธรรมชาติ เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม และประเพณีของชุมชน โดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน มีการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง โดยผู้ที่ได้รับประโยชน์จากการพัฒนาการท่องเที่ยวให้เกิดความยั่งยืน ได้แก่ นักท่องเที่ยว เจ้าของแหล่งท่องเที่ยว และผู้ประกอบการ

2.2.2 ลักษณะของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

หลักการและแนวคิดที่สำคัญของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ในคำจำกัดความของ WTO ประกอบด้วย การท่องเที่ยวต้องตระหนักและใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ความหลากหลายทางชีวภาพให้เหมาะสมและเกิดประโยชน์สูงสุด รวมถึงการเคารพในสังคม วัฒนธรรม และประเพณีของประชาชนพื้นเมือง การรู้จักปรับตัวและเข้าใจถึงความแตกต่างทางวัฒนธรรมและประเพณีของแต่ละชุมชน และการสร้างความเจริญมั่นคงทางเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนควรก่อให้เกิดการกระจายของรายได้อย่างเป็นธรรมและทั่วถึงแก่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการท่องเที่ยว (Tourism Stakeholder) นอกจากนี้ยังควรที่จะก่อให้เกิดการจ้างงานและการสร้างรายได้ให้กับชุมชนท้องถิ่น รวมไปถึงการมีส่วนร่วมสำคัญในการช่วยลดความยากจนในท้องถิ่นด้วย

แบเลเวิร์ด (2560) การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนสามารถนำมาเป็นกลยุทธ์สำคัญในการแก้ปัญหาและฟื้นฟูเศรษฐกิจของประเทศได้เนื่องจาก

1. การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมจากตัวนักท่องเที่ยวเองที่มีความต้องการที่จะท่องเที่ยว ทำให้มีรายได้หมุนเวียนในประเทศอย่างมากมาย ซึ่งถือเป็นการแก้ปัญหาดุลการค้าระหว่างประเทศที่มีประสิทธิภาพมากวิธีหนึ่ง

2. การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนก่อให้เกิดการจ้างงานและก่อให้เกิดกิจกรรมเชิงเศรษฐกิจขึ้น เช่น การให้บริการในแหล่งท่องเที่ยว การบริการขนส่ง การประกันภัย บริษัทนำเที่ยว ร้านอาหาร ธุรกิจ โรงแรม ที่พัก งานดูแลบำรุงรักษา งานรักษาความปลอดภัย เป็นต้น

3. การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนก่อให้เกิดการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวโดยแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ จะได้รับการปรับปรุงดูแลให้สะอาดและสวยงามอยู่เสมอ เพื่อดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวกันมากขึ้น ซึ่งจะเป็นผลดีต่อการสร้างรายได้ของคนในท้องถิ่น

4. การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนก่อให้เกิดอุตสาหกรรมต่อเนื่องแก่คนท้องถิ่น สร้างรายได้ให้กับคนท้องถิ่น เช่น ผลิตทางการเกษตร การขายอาหาร การขายของที่ระลึก การบริการที่พัก การนำเที่ยว

5. การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนทำให้นักท่องเที่ยวมีทรัพยากรการท่องเที่ยวเหลือเก็บไว้ใช้ได้อย่างยาวนาน เนื่องจากนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้จะมีสำนึกในการรักษาสีเขียวแวดล้อม จึงไม่ทำลายธรรมชาติ ทรัพยากรธรรมชาติ จึงยังคงความเป็นธรรมชาติอย่างแท้จริงและชุมชนในท้องถิ่นก็ยังคงอนุรักษ์ วัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่นไว้ได้

ลักษณะการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน มีลักษณะสำคัญอยู่ 6 ประการ ดังนี้

1. เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทุกประเภทในทุกสถานที่
2. เป็นการท่องเที่ยวที่เน้นคุณค่าและความเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละแหล่งท่องเที่ยว
3. เป็นการท่องเที่ยวที่รับผิดชอบต่อทรัพยากรการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม
4. เป็นการท่องเที่ยวที่ให้นักท่องเที่ยวได้รับความรู้และประสบการณ์เกี่ยวข้องกับธรรมชาติและวัฒนธรรม
5. เป็นการท่องเที่ยวที่ให้ผลตอบแทนแก่ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
6. เป็นการท่องเที่ยวที่ให้ผลประโยชน์ต่อชุมชนท้องถิ่น และคืนผลประโยชน์กลับสู่ทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่น

การท่องเที่ยวที่มีความยั่งยืนมีลักษณะต่าง ๆ 3 ประการ ได้แก่ ด้านคุณภาพ (Quality) ความต่อเนื่อง (Continuity) ความสมดุล (Balance) โดยด้านคุณภาพ ประกอบด้วย คุณภาพของประสบการณ์ การท่องเที่ยวและนันทนาการ คุณภาพชีวิตของประชาชน ชุมชนที่เกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยว และคุณภาพของสิ่งแวดล้อม ส่วนด้านความต่อเนื่อง เป็นความต่อเนื่องยั่งยืนของทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ความต่อเนื่องของทรัพยากรธรรมชาติและวิถีชีวิตชุมชน และด้านความสมดุล เป็นความสมดุลระหว่างความต้องการของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวกับความต้องการของชุมชนท้องถิ่นและขีดความสามารถรองรับของทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม

นอกจากนี้การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน มีหลักการที่สอดคล้องกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน ซึ่งหลักการโดยทั่วไปของการพัฒนาอย่างยั่งยืน คือ จะต้องมีการอนุรักษ์และใช้ทรัพยากรอย่างพอเหมาะ เพื่อสามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรได้อย่างยั่งยืน และมีการกระจายผลประโยชน์ให้แก่ชุมชนหรือผู้เกี่ยวข้อง รวมทั้งมีการร่วมมือกันอย่างใกล้ชิดระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้องหรือมีส่วนได้เสีย หลักการนี้นำมาปรับใช้กับการท่องเที่ยวที่สำคัญ ดังนี้

1. จะต้องดูแลทรัพยากรการท่องเที่ยวให้สามารถใช้ประโยชน์ต่อไปได้ในระยะเวลายาวนานจนถึงชั่วลูกชั่วหลาน
2. ลดการใช้ทรัพยากรอย่างสิ้นเปลือง และลดปริมาณของเสียที่เป็นอันตรายต่อสิ่งแวดล้อม
3. มีการกระจายรายได้และผลประโยชน์ให้แก่คนในท้องถิ่นที่มีแหล่งท่องเที่ยวตั้งอยู่ เปิดโอกาสให้ชุมชนในท้องถิ่นได้เข้าร่วมในการจัดการและการให้บริการแก่นักท่องเที่ยว

4. มีการประชุมกันอย่างสม่ำเสมอระหว่างผู้มีส่วนได้เสีย เช่น หน่วยงานผู้เกี่ยวข้อง ผู้ประกอบธุรกิจ การท่องเที่ยว และชุมชนในท้องถิ่น เพื่อการวางแผน การจัดสรรงบประมาณ และการจัดการทรัพยากรอย่างเหมาะสม

5. มีการสร้างเครือข่ายเพื่อเผยแพร่แนวคิด การศึกษาวิจัย และความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนออกไปในหมู่ประชาชน ทั้งภายในประเทศและระหว่างประเทศอย่างกว้างขวาง

นอกจากนี้การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน มีหลักการสำคัญ 4 ประการ คือ

1. การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ต้องสร้างความยั่งยืนทางเศรษฐกิจ หมายถึง การท่องเที่ยวต้องสามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนในท้องถิ่นได้ สามารถจัดความยากจน เพื่อให้ประชาชนในท้องถิ่นมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

2. การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนต้องสร้างความยั่งยืนทางสังคม หมายถึง การท่องเที่ยวต้องสนับสนุนให้ประชาชนไม่ใช้ทรัพยากรอย่างฟุ่มเฟือย รวมทั้งส่งเสริมและพัฒนารูปแบบการนำของเสียกลับมาใช้ได้ อีก เพื่อเป็นการประหยัด สร้างความสมดุลให้ธรรมชาติที่ใช้ประโยชน์ได้ โดยความสัมพันธ์ดังกล่าวต้องมั่นคงยาวนานและต้องนำไปสู่การกระจายผลประโยชน์ในสังคมอย่างเป็นธรรม

3. การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนต้องสร้างความยั่งยืนทางวัฒนธรรม หมายถึง การท่องเที่ยวต้องสนับสนุนการรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชน เพื่อสร้างความภาคภูมิใจแก่ชุมชนและไม่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงใด ๆ ต่อชุมชน เป็นการสืบทอดวัฒนธรรมอันดีกับคนรุ่นหลังต่อไป

4. การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนต้องสร้างความยั่งยืนทางสิ่งแวดล้อม หมายถึง การท่องเที่ยวต้องมีการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า มีการบำรุงรักษาและใช้งานที่อยู่ในขอบเขตเพื่อให้คนรุ่นหลังได้ใช้ต่อไป

อาจกล่าวได้ว่าหลักการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน มุ่งเน้นให้อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวมีขอบเขตของการพัฒนาในลักษณะดังนี้ คือ 1) การท่องเที่ยวต้องสามารถดำรงอยู่ได้ 2) มีนักท่องเที่ยวมาเยือนอย่างสม่ำเสมอ 3) ทรัพยากรการท่องเที่ยวยังคงรักษาความดึงดูดใจไว้ได้ไม่เสื่อมคลาย 4) กิจกรรมการบริการมีกำไร แม้ต้องมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงการให้บริการอยู่เสมอ 5) ผลกระทบที่มีต่อสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรมจะต้องไม่มีหรือมีน้อยที่สุด

สมาคมส่งเสริมการท่องเที่ยวเอเชียแปซิฟิก (Pacific Asia Travel Association: PATA) ได้จัดการประชุมว่าด้วยเรื่อง “การท่องเที่ยวที่มีคุณค่าสูงและสร้างผลกระทบทางลบต่ำ” (High Value Tourism, Low Impact Footprints) หรือการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ประกอบด้วยผู้แทนจากประเทศภูฏาน อินเดีย อินโดนีเซีย เนปาล ปากีสถาน สิงคโปร์ ศรีลังกา และประเทศไทย การประชุมสัมมนามีการนำเสนอแนวคิดหลักเกี่ยวกับแนวทางการบริหารจัดการการท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นให้นักท่องเที่ยวได้มีโอกาสสัมผัสกับวิถีชีวิตที่แท้จริง และเอกลักษณ์ที่มีความแตกต่างกันไปของแต่ละท้องถิ่น รวมทั้งการนำเสนอตัวอย่างการจัดการแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน กรณีศึกษาจากภูฏาน นิวซีแลนด์ จาไมกา (สาธารณรัฐประชาชนจีน) ไทย และการท่องเที่ยวในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง ซึ่งสรุปได้ดังต่อไปนี้

ภูฏาน เป็นประเทศต้นแบบในการศึกษาเกี่ยวกับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน รวมทั้งแนวทางการจัดการการท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นไม่ให้เกิดผลกระทบต่อวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น มีการใช้ความสุขมวลรวมประชาชาติ (Gross National Happiness: GNH) เป็นเครื่องมือใช้ประเมินความสำเร็จ

ในการบริหารประเทศของรัฐบาลภูฏาน โดยประเมินระหว่างความกินดีอยู่ดีทางด้านวัตถุ จิตวิญญาณ อารมณ์ และประเพณีนิยมของสังคม GNH ตั้งอยู่บนพื้นฐานความเชื่อที่ว่าความสุข คือ ความปรารถนาขั้นสูงของประชาชนทุกคน จึงนำมาเป็นเป้าหมายในการพัฒนาประเทศ เมื่อพิจารณาในด้านการวัดผล GNH คือ ค่าทางสถิติที่ใช้วัดความสำเร็จของการดำเนินงานของภูฏาน มีตัวชี้วัดหลัก 9 เรื่อง และตัวชี้วัดย่อย 33 เรื่อง ใช้วัดการพัฒนาประเทศของภูฏานในด้านต่าง ๆ ทั้งการจัดสรรทรัพยากร และใช้คัดสรรโครงการในการพัฒนา เช่น อัตราการเพิ่มการสวดมนต์ของประชากร เป็นต้น การท่องเที่ยวของภูฏานมิได้แต่เกี่ยวข้องกับเฉพาะผู้ที่อยู่ในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวเท่านั้น แต่ประชาชนทุกคนต่างมีส่วนสำคัญในการส่งเสริมการท่องเที่ยวของประเทศด้วย การดำเนินงานที่สำคัญมีดังต่อไปนี้

1. การรักษาระดับราคา รัฐบาลควรรักษาระดับราคาสินค้าขั้นต่ำในการเดินทางท่องเที่ยวอย่างน้อย 250 เหรียญสหรัฐ เพื่อเป็นแหล่งรายได้ในการรักษาสภาพแวดล้อมด้านการท่องเที่ยว ทั้งวิถีชีวิต วัฒนธรรม และสังคมของภูฏาน ใช้ดัชนีความสุขมวลรวม (Gross Happiness Index) เป็นดัชนีชี้นำทิศทางในการพัฒนาประเทศ ส่งเสริมเรื่องการจัดการผู้มาเยี่ยมเยือนและการติดตามผล อย่างต่อเนื่อง
2. การรักษาระดับมาตรฐานของสินค้าการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในที่ต่าง ๆ ให้มีเหมือนกันในทุกพื้นที่ของประเทศ เช่น จัดให้มีกิจกรรมบันจีจัมพ์ Tree-top Walk กอล์ฟ สปา รวมทั้งให้การรับรองด้าน Eco กับผู้ประกอบการโรงแรมและบริษัทนำเที่ยว และควรมีการนำเสนอสินค้าการท่องเที่ยวใหม่ ๆ ที่ยังไม่มีในประเทศอื่น ๆ เช่น Luxury home stay village, Medicine therapies, Buddhist meditation retreats
3. การเพิ่มความสามารถของมัคคุเทศก์ในการให้ความรู้เกี่ยวกับประเทศภูฏาน การเพิ่มความรู้ความสามารถของมัคคุเทศก์ในระดับมาตรฐาน จัดให้มีการอบรมให้ความรู้เฉพาะทางแก่มัคคุเทศก์ ให้ความรู้เกี่ยวกับคุณค่าของดัชนีความสุขมวลรวม และวิสัยทัศน์ของภูฏาน (Karma Tsheetim, Gross National Happiness), (Isabel Sebastian, Challenges and Opportunities in attracting and retaining High Value, Low Impact Tourism)

จิ่วจี้โกว เป็นอุทยานแห่งชาติในมณฑลเสฉวน ทางตะวันตกเฉียงใต้ของจีน ได้รับการรับรองจากยูเนสโก (UNESCO) ให้เป็นมรดกโลกในปี 1992 ปัจจุบันมีการบริหารจัดการความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยว ด้วยการจำกัดนักท่องเที่ยวไม่เกิน 18,000 คนต่อวัน การจัด Zoning พื้นที่ควบคุมการเข้าถึงของนักท่องเที่ยว รวมทั้งการติดตามประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม และการประเมินผลความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง (Zhang Wei, Jiu Zhai Gou, Sichuan-Managing Carrying Capacity)

นิวซีแลนด์ การท่องเที่ยวประเทศนิวซีแลนด์ได้เริ่มใช้แคมเปญ New Zealand 100% Pure You เป็นครั้งแรกในปี 1999 เป็นแคมเปญที่ประสบความสำเร็จในการเปลี่ยนพฤติกรรมนักท่องเที่ยวจากการที่นักท่องเที่ยวมักจะขับรถผ่านแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ไป แต่สามารถทำให้นักท่องเที่ยวมีความสนใจในการที่จะหยุดแวะท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสกับวิถีชีวิตคนพื้นเมืองในแต่ละชุมชนอีกด้วย

ไทย ได้มีการจัดตั้งสถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน (The Thailand Community Based Tourism Institute) เพื่อส่งเสริมความร่วมมือของผู้ที่เกี่ยวข้อง สนับสนุนความเข้มแข็งของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม และให้มีการกำหนดทิศทางโดยชุมชน จัดการโดยชุมชน เพื่อชุมชน และชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของมีสิทธิในการจัดการดูแลเพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน

การท่องเที่ยวในกลุ่มอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง (Mekong Tourism) ได้มีการจัดตั้งโครงการพัฒนาความร่วมมือทางเศรษฐกิจในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง (Greater Mekong Sub Region: GMS) เป็นหน่วยงานส่งเสริมการตลาดให้กับพื้นที่กลุ่มอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง ประกอบด้วย สมาชิก 6 ประเทศ ได้แก่ กัมพูชา จีน ลาว เมียนมาร์ ไทย และเวียดนาม บทบาทของ GMS มีทั้งในด้านการตลาด และด้านการพัฒนา สำหรับด้านการตลาด GMS มีเป้าหมายเพื่อเพิ่มวันพักเฉลี่ย และค่าใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวให้มากขึ้น สำหรับด้านการพัฒนาให้พื้นที่ลุ่มแม่น้ำโขง มีการประสานความร่วมมือในการพัฒนาการท่องเที่ยวร่วมกัน อาทิ การพัฒนาบุคลากรด้านการท่องเที่ยวของทั้ง 6 ประเทศ ในขณะเดียวกันก็มีการส่งเสริมด้านการจัดการการอนุรักษ์โบราณสถาน และลดผลกระทบทางสังคม รวมถึงการส่งเสริมให้เกิดการกระจายรายได้อย่างเป็นธรรมในสังคม

จากการประชุมสัมมนาดังกล่าว ได้บ่งชี้ทิศทางการท่องเที่ยวโลกในปัจจุบันว่ามีแนวโน้มที่ให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน สำหรับประเทศไทยนั้น มีทรัพยากรการท่องเที่ยวและแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ เช่น ภูเขา ป่าไม้ และทะเล ที่มีความอุดมสมบูรณ์อยู่มาก รวมทั้งวัฒนธรรมเฉพาะถิ่นของชุมชนย่อยภายในประเทศ ซึ่งมีเอกลักษณ์โดดเด่นที่ควรค่าแก่การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ทั้งนี้ได้มีการสำรวจสถานการณ์ด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและผจญภัยของประเทศไทย พบว่าผู้ประกอบการของไทยมีความสามารถในการจัดกิจกรรมที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ดี แต่ยังคงต้องการการสนับสนุนในเชิงนโยบายอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อให้ภาพลักษณ์ด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและผจญภัยของไทยมีความชัดเจนมากขึ้น ซึ่งจะทำให้การท่องเที่ยวของไทยเติบโตอย่างมีศักยภาพและมีความยั่งยืนต่อไป

2.2.3 การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

United Nations Environment Programme and World Tourism Organization (2005) ได้ให้คำจำกัดความของการพัฒนาที่ยั่งยืน คือ การพัฒนาที่ตอบสนองความต้องการของคนในยุคปัจจุบัน โดยไม่ลดทอนความสามารถในการสนองความต้องการของคนรุ่นอนาคต โดยการพัฒนาอยู่บนพื้นฐานแนวคิดที่สำคัญ 2 แนวคิด คือ แนวคิดเกี่ยวกับความต้องการ (Needs) ของทุกคน โดยเฉพาะผู้ด้อยโอกาส ให้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และแนวคิดเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประโยชน์ การพัฒนาให้เกิดความยั่งยืนจะต้องพัฒนาให้เกิดความยั่งยืนใน 3 ด้าน ได้แก่ ความยั่งยืนด้านเศรษฐกิจ ความยั่งยืนด้านสังคม และความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม ส่วน World Tourism Organization (2004) กล่าวว่า การพัฒนาและจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนสามารถทำได้กับการท่องเที่ยวทุกรูปแบบและในทุกแหล่งท่องเที่ยว รวมถึงการท่องเที่ยวโดยชนหมู่มาก (Mass Tourism) การท่องเที่ยวเฉพาะกลุ่ม (Niche tourism segment) โดยการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนควรเป็นดังนี้

1. เป็นการท่องเที่ยวใช้ทรัพยากรอย่างเหมาะสมที่สุด รักษาระบบนิเวศ และช่วยให้เกิดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและหลากหลายทางชีวภาพ

2. เป็นการท่องเที่ยวที่เคารพในสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่น อนุรักษ์ความเป็นอยู่ มรดกทางวัฒนธรรม และคุณค่าทางประเพณี สนับสนุนให้เกิดการเปิดรับและการเข้าใจในความหลากหลายของวัฒนธรรม

3. มั่นใจการท่องเที่ยวที่สามารถเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ดำเนินการได้ในระยะยาว การจัดหาประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคมให้กับผู้มีส่วนได้เสีย (Stakeholders) เป็นการกระจายความเป็นธรรม รวมถึงการจ้างงานอย่างมั่นคง โอกาสในการได้รับรายได้และบริการสังคมสำหรับคนในชุมชนท้องถิ่น รวมถึงการลดความยากจน

ทั้งนี้ การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนต้องมาจากการมีส่วนร่วมอย่างเป็นทางการจากผู้ที่มีส่วนได้เสียที่เกี่ยวข้องทุกคน ต้องมีผู้นำทางการเมืองที่สร้างการมีส่วนร่วมอย่างแข็งแกร่ง กว้างขวาง การจะบรรลุการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้ต้องทำเป็นกระบวนการอย่างต่อเนื่อง ต้องมีการควบคุม ติดตาม ผลกระทบ การมีมาตรการป้องกันและแก้ไข ทางด้านนักท่องเที่ยวที่ยั่งยืนจะต้องสร้างความพึงพอใจ และสร้างประสบการณ์ที่มีความหมายให้กับนักท่องเที่ยว เพิ่มความตระหนักรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน และสนับสนุนพฤติกรรมการท่องเที่ยวที่เป็นไปในแนวทางของความยั่งยืน

นอกจากนี้ การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนมีหลักการที่สำคัญ (World Tourism Organization, 2016) ประกอบด้วย

1. มีการดำเนินการจัดการภายใต้ขีดความสามารถของระบบธรรมชาติ มีการทดแทน การฟื้นฟูให้สามารถผลิตและให้บริการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องได้ตลอดไป โดยไม่ลดทอนหรือเสื่อมโทรมลง ตระหนักถึงการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนและความต้องการของชุมชน

2. มีการกระจายประโยชน์อย่างเป็นธรรมสู่ท้องถิ่น

3. ให้ประสบการณ์นันทนาการที่มีคุณค่าแก่นักท่องเที่ยว

4. ให้ผู้มาเยือนหรือนักท่องเที่ยวได้เรียนรู้และเข้าใจเกี่ยวกับพื้นที่ ทรัพยากรและวิถีชีวิต

5. การออกแบบที่กลมกลืนกับสถาปัตยกรรมท้องถิ่น และใช้วัสดุในท้องถิ่น

6. เน้นการผสมผสานการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนสู่แผนพัฒนาระดับท้องถิ่น ภูมิภาค และระดับประเทศ

7. เน้นข้อมูลพื้นฐานเพื่อเป็นฐานการตัดสินใจและการติดตามตรวจสอบ

การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน มีองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการ ได้แก่ ความยั่งยืนทางเศรษฐกิจ (Economics Sustainability) ความยั่งยืนทางด้านสังคม (Social Sustainability) และความยั่งยืนทางสิ่งแวดล้อม (Environmental Sustainability) โดยแต่ละด้านมีรายละเอียดดังนี้

1. ความยั่งยืนทางเศรษฐกิจ (Economics Sustainability)

1.1) การเติบโตทางเศรษฐกิจต้องมีการบริหารจัดการที่ดี หากมีการเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว จะทำให้การรองรับนักท่องเที่ยวที่จะมาเยือนไม่เพียงพอ เช่น โครงสร้างพื้นฐาน คุณภาพ การบริการ แรงงาน

1.2) การเติบโตของการท่องเที่ยวในปัจจุบัน ทำให้คนหันมาประกอบอาชีพทางด้านการท่องเที่ยวอย่างแพร่หลาย เช่น อาชีพมัคคุเทศก์ บริษัทนำเที่ยว ทำให้ผลกระทบต่อเศรษฐกิจในภาคอื่น ๆ เช่น ภาคการเกษตร การกลสิกรรม การอุตสาหกรรม

1.3) การเจริญเติบโตทางด้านการท่องเที่ยวต้องอาศัยแรงงานที่มีประสิทธิภาพและผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน จึงทำให้เกิดการรั่วไหลของประชากรที่อาจจะส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจได้

2. ความยั่งยืนทางด้านสังคม (Social Sustainability)

2.1) การหลั่งไหลของนักท่องเที่ยวต่างชาติที่เข้ามาอย่างรวดเร็ว ทำให้ท้องถิ่นเหล่านั้นอาจจะสูญเสียเอกลักษณ์ของท้องถิ่นได้

2.2) การใช้จ่ายเงินของนักท่องเที่ยว ซึ่งมีกำลังสูงกว่าคนในท้องถิ่น

2.3) อาชีพขายบริการทางเพศ ห้างขายหญิง การขายยาเสพติด การละทิ้งคุณค่าทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น

3. ความยั่งยืนทางด้านสิ่งแวดล้อม (Environmental Sustainability)

3.1) การพัฒนาการท่องเที่ยวที่ขาดการควบคุม อาจกลายเป็นสิ่งที่ทำลายสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นคุณค่าหรือความเป็นตัวตนกำเนิดของกิจกรรมท่องเที่ยวนั้น ๆ เช่น จำนวนนักท่องเที่ยวที่มีมากเกินไป ทำให้เกิดความแออัด ความสกปรก เป็นต้น

3.2) การเร่งรัดพัฒนาโดยใช้เทคนิคก่อสร้างที่ไม่เหมาะสม ทำให้เกิดการพังทลายอย่างถาวรของหน้าดิน หาดทราย ชายทะเล การสูญเสียสภาพภูมิทัศน์

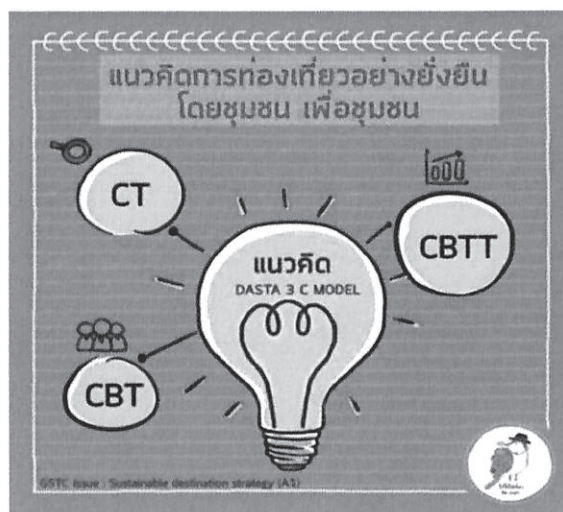
3.3) การก่อสร้างอาคารหรือสิ่งก่อสร้างในตำแหน่งที่ผิดพลาด อาจทำให้วงจรทางธรรมชาติเกิดความแปรปรวน

3.4) การเก็บเอาพันธุ์ไม้ไปจากพื้นที่ อาจทำลายระบบนิเวศ

3.5) กิจกรรมของนักท่องเที่ยวจำนวนมาก ทำให้เกิดปริมาณของเสียอย่างมหาศาล เช่น ของเสีย น้ำเสีย อาหารเหลือ ขยะ ฯลฯ ทั้งนี้ การบริหารจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนต้องมาจากการมีส่วนร่วมอย่างเป็นทางการจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้องทุกคน ต้องมีผู้นำทางการเมืองที่สร้างการมีส่วนร่วมอย่างแข็งแกร่ง กว้างขวาง และเป็นเอกฉันท์

การจะบรรลุถึงการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้จะต้องทำเป็นกระบวนการอย่างต่อเนื่อง ต้องมีการควบคุมติดตามผลกระทบ และมีมาตรการป้องกันและแก้ไขทางด้านนักท่องเที่ยวแล้ว การท่องเที่ยวที่ยั่งยืนจะต้องสร้างความพึงพอใจและสร้างประสบการณ์ที่มีความหมาย เพิ่มความตระหนักรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน และสนับสนุนพฤติกรรมการท่องเที่ยวที่เป็นไปในแนวทางของความยั่งยืน

องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) (2561) นำเสนอแนวคิดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนโดยชุมชนเพื่อชุมชน ดังภาพที่ 3

ภาพที่ 3 แนวคิดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนโดยชุมชนเพื่อชุมชน (องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน องค์การมหาชน, 2561)

จากภาพที่ 3 จุดศูนย์กลางของการเชื่อมโยง 3C จะอยู่ที่ “ชุมชน” ประกอบด้วย ทรัพยากรต่าง ๆ เช่น ธรรมชาติ คน วัฒนธรรม และจิตวิญญาณ เป็นต้น ด้วยความเข้มแข็ง รากฐานที่มั่นคง และความรักสามัคคีในชุมชน ชุมชนสามารถบริหารจัดการ (เปิดประตู) การท่องเที่ยวได้ด้วยตนเอง (CBT) เพิ่มมูลค่าให้กับทรัพยากรที่มีอยู่ แต่ยังคงอัตลักษณ์ดั้งเดิมไว้ สร้างสรรค์ออกมาเป็นกิจกรรม ที่พักแรม ศูนย์การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม เปิดพื้นที่ให้นักท่องเที่ยวได้เข้ามาเรียนรู้และมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมในชุมชน (CT) อย่างไรก็ตามนักท่องเที่ยวจำเป็นต้องเคารพกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่ชุมชนสามารถสร้างขึ้นมาก ในการป้องกันไม่ให้เกิดความเสียหายหรือวัฒนธรรมจากภายนอกที่อาจส่งผลกระทบต่อชุมชนได้ CBT ที่เข้มแข็ง จะสร้างประโยชน์ให้ชุมชนทั้งทางเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และสังคม นอกจากนั้นชุมชนรอบข้างที่ไม่ได้ทำการท่องเที่ยวโดยตรง ก็สามารถนำทรัพยากรต่าง ๆ ที่ตนเองมีส่งต่อเป็นวัตถุดิบหรือผลิตภัณฑ์ เพื่อจำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยวในชุมชน CBT เองก็สามารถแบ่งปันผลประโยชน์กระจายรายได้สู่ชุมชนรอบข้างได้เช่นกัน (Two-way CBTT)

2.3 แนวคิดและทฤษฎีการมีส่วนร่วมของประชาชน

การมีส่วนร่วมของประชาชน (Citizen Participation) มีความหมายหลากหลาย และใช้คำภาษาอังกฤษแตกต่างกัน เช่น Popular Participation, People Participation และ Public Participation ซึ่งต่างก็มีเป้าประสงค์และเนื้อหาสาระไปในทางเดียวกัน การมีส่วนร่วม (Participation) เป็นคำที่เกิดและอยู่เคียงคู่กับการปกครองระบอบประชาธิปไตย เนื่องจากระบบการปกครองนี้ถือว่าอำนาจอธิปไตย ซึ่งเป็นอำนาจอสูงสุดในการปกครองประเทศนั้นมาจากประชาชน ดังนั้นการมีส่วนร่วมจึงนำมาใช้ในการบริหารงานแบบประชาธิปไตย และเป็นองค์ประกอบอย่างหนึ่งของหลักธรรมาภิบาล นอกจากนี้ การมีส่วนร่วม (Participation) เป็นกระบวนการสื่อสารในระบบเปิด ซึ่งเป็นการสื่อสาร 2 ทาง ระหว่าง

บุคคล กลุ่มบุคคล ชุมชน หรือองค์การในการดำเนินกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งหรือหลายกิจกรรม ทั้งเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ซึ่งการมีส่วนร่วมจะเกี่ยวข้องกับกระบวนการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงาน ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมการดำเนินการ และร่วมรับผลประโยชน์ โดยมีเป้าหมายเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายร่วมกันของกลุ่มและเป็นการเสริมสร้างความสามัคคี ความรู้สึกมีส่วนร่วมรับผิดชอบกับกลุ่มด้วย หรือชุมชนใดเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมมากเท่าใด ก็จะทำให้การพัฒนาชุมชนนั้นสามารถเป็นไปได้อย่างสะดวก และสามารถดำเนินไปสู่เป้าหมายที่วางไว้ได้ ทั้งนี้โดยมีความเชื่อพื้นฐานที่ว่าคนมีศักยภาพในการเปลี่ยนแปลง คุณค่าของความคิดและสมรรถภาพของคนเรานั้นจะไม่มี ความหมาย ถ้าหากขาดการมีส่วนร่วมกับบุคคลอื่น Rose (อ้างถึงใน สานิตย์ บุญชู, 2527)

2.3.1 ความหมายของการมีส่วนร่วม

นรินทร์ชัย พัฒนพงศา (2546) ได้สรุปความหมายของการมีส่วนร่วม คือ การที่ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดที่ไม่เคยได้เข้าร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ หรือเข้าร่วมการตัดสินใจหรือเคยมาเข้าร่วมด้วยเล็กน้อยได้เข้าร่วมด้วยมากขึ้น เป็นไปอย่างมีอิสระภาพ เสมอภาค มิใช่มีส่วนร่วมอย่างผิวเผินแต่เข้าร่วมด้วยอย่างแท้จริงยิ่งขึ้น และการเข้าร่วมนั้นต้องเริ่มตั้งแต่ขั้นแรกจนถึงขั้นสุดท้ายของโครงการ

Arnstien (1969) การมีส่วนร่วม หมายถึง การเข้าไปมีส่วนร่วมโดยไม่มีบทบาทอะไรย่อมไม่ได้ ผลของการมีส่วนร่วมที่มีคุณภาพ ผู้เข้าร่วมจะต้องรู้จักใช้อำนาจและสามารถควบคุมกิจกรรมนั้นได้ จึงจะทำให้เกิดผลอย่างมีประสิทธิภาพ

Berkley (1975) การมีส่วนร่วม หมายถึง การที่ผู้นำเปิดโอกาสให้ผู้ตามทุกคนเข้ามามีส่วนร่วมตัดสินใจในการทำงานเท่าที่จะสามารถกระทำได้

William Erwin (1976) การมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานพัฒนา ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ แก้ปัญหาของตนเอง

Cohen & Uphoff (1981) การมีส่วนร่วม หมายถึง สมาชิกของชุมชนต้องเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องใน 4 มิติ ได้แก่ การมีส่วนร่วมการตัดสินใจว่าควรทำอะไรและทำอย่างไร การมีส่วนร่วมเสียสละในการพัฒนา รวมทั้งลงมือปฏิบัติตามที่ได้ตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงาน และการมีส่วนร่วมในการประเมินผลโครงการ

United Nations (1981) การมีส่วนร่วม หมายถึง การเข้าร่วมอย่างกระตือรือร้นและมีพลังของประชาชนในด้านต่าง ๆ ได้แก่ ในการตัดสินใจเพื่อกำหนดเป้าหมายของสังคมและการจัดสรรทรัพยากร เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย และปฏิบัติตามแผนการหรือโครงการต่าง ๆ ด้วยความเต็มใจ

Putti (1987) การมีส่วนร่วม หมายถึง พื้นฐานของกิจกรรมต่าง ๆ ที่จะส่งผลให้การบริหารจัดการมีลักษณะกว้าง ซึ่งเป็นทางหนึ่งที่จะทำให้การมีส่วนร่วมขยายไปสู่การปฏิบัติงานในระดับล่างขององค์การ

กล่าวโดยสรุป การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนทุกภาคส่วนร่วมมือกันตัดสินใจในการดำเนินกิจกรรม การติดตาม ตรวจสอบ และการประเมินผลร่วมกันเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ เสมอภาค นำผลที่ได้มาปรับปรุงแก้ไขและพัฒนางาน การบริหารจัดการ และแก้ไขปัญหาของชุมชนให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นรวมทั้งการร่วมรับผลประโยชน์ร่วมกัน

2.3.2 กระบวนการมีส่วนร่วม

กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน คือ การที่ประชาชนได้เข้ามามีบทบาทในทุกขั้นตอนของการมีส่วนร่วม กระบวนการมีส่วนร่วม คือ การมีส่วนร่วมด้านการวางแผน การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ การมีส่วนร่วมในการจัดสรรผลประโยชน์ และการมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล (Szentendre, อ้างถึงใน สถาบันพระปกเกล้า, 2545) นอกจากนี้ กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน มีนักวิชาการที่ได้ทำการวิจัยได้ให้ความหมายไว้ตามประเด็นสำคัญต่าง ๆ เช่น

ถวิลวดี บุรีกุล (2543) ได้กล่าวถึงกระบวนการมีส่วนร่วมในการวิจัยเรื่องประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม และได้ข้อสรุปกระบวนการมีส่วนร่วม ประกอบไปด้วย การให้ข้อมูล การเปิดรับความคิดเห็นของประชาชน การปรึกษาหารือ การวางแผนร่วมกัน การร่วมปฏิบัติและการควบคุมติดตามโดยประชาชน โดยเป็นการเริ่มจากการสื่อสารทางเดียว ซึ่งเป็นการให้ข้อมูลแต่เพียงอย่างเดียวไปจนถึงสื่อสารสองทาง ที่เป็นการปรึกษาหารือ ร่วมคิด ร่วมวางแผน และเมื่อสื่อสารกันเข้าใจตรงกันแล้ว จึงเป็นการร่วมทำ และในที่สุดเป็นการร่วมติดตามควบคุม ซึ่งนับเป็นขั้นตอนของการมีส่วนร่วมสูงสุด

Williams (1976, p. 36) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การที่ประชาชนได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการปฏิบัติในการส่งเสริม ร่วมกันคิด รวมถึงการตัดสินใจ แก้ไขปัญหาต่าง ๆ ในการใช้ความรู้ความคิด และวิธีการที่ดีในการแก้ปัญหาด้วยตัวของประชาชน

WHO & UNICEF (1978, p. 41) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนในฐานะที่เป็นกระบวนการในการพัฒนาว่า คือ การเข้าร่วมอย่างกระตือรือร้นและมีพลังของประชาชนในกระบวนการตัดสินใจ เพื่อกำหนดเป้าหมายของสังคม จัดทรัพยากรเพื่อให้บรรลุเป้าหมายและเป็นการปฏิบัติตามแผนการหรือโครงการต่าง ๆ ด้วยความสมัครใจ การมีส่วนร่วมของชุมชน (Community Participation) เป็นแนวคิดที่พยายามนำเอาผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) ที่มีความแตกต่างกัน มาร่วมกันแก้ไข ปัญหาและทำการตัดสินใจ (Talbot & Verrinder, 2005 cited in Aref et. al., 2010) การมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นส่วนสร้างระบบประชาธิปไตยและเป็นกระบวนการให้คนในชุมชนเข้ามาเกี่ยวข้อง ร่วมรับผิดชอบ ในการพัฒนา ร่วมแบ่งปันผลประโยชน์จากการพัฒนาชุมชน และเพิ่มอำนาจการตัดสินใจ (Levi & Litwin, 1986 cited in Aref et. al.,) การมีส่วนร่วมของชุมชนเสมือนเป็นกระบวนการของคนในท้องถิ่นที่มีปากมีเสียงและมีทางเลือกในการมีส่วนร่วมในประเด็นที่ส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ (Aref, 2011) การมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นกลไกหนึ่งในการเสริมอำนาจให้กับคนในชุมชน ให้คนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน การเพิ่มการมีส่วนร่วมของชุมชน เป็นวิธีหนึ่งในการเพิ่มศักยภาพของชุมชน ในการแก้ไขปัญหา (Lasker et. al., 2001 cited in Aref et. al., 2010)

โคเฮน และอัฟฮอฟฟ์ (Cohen & Uphoff, 1980) เสนอรูปแบบการมีส่วนร่วมเป็น 4 แบบ ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision making) ในกระบวนการของการตัดสินใจนั้น ประการแรกสุด คือ การกำหนดความต้องการและจัดลำดับความสำคัญ จากนั้นเลือกนโยบายและประชากรที่เกี่ยวข้อง การตัดสินใจในช่วงเริ่มต้น การตัดสินใจในช่วงดำเนินการวางแผนและการตัดสินใจในช่วงการปฏิบัติตามแผนที่วางไว้

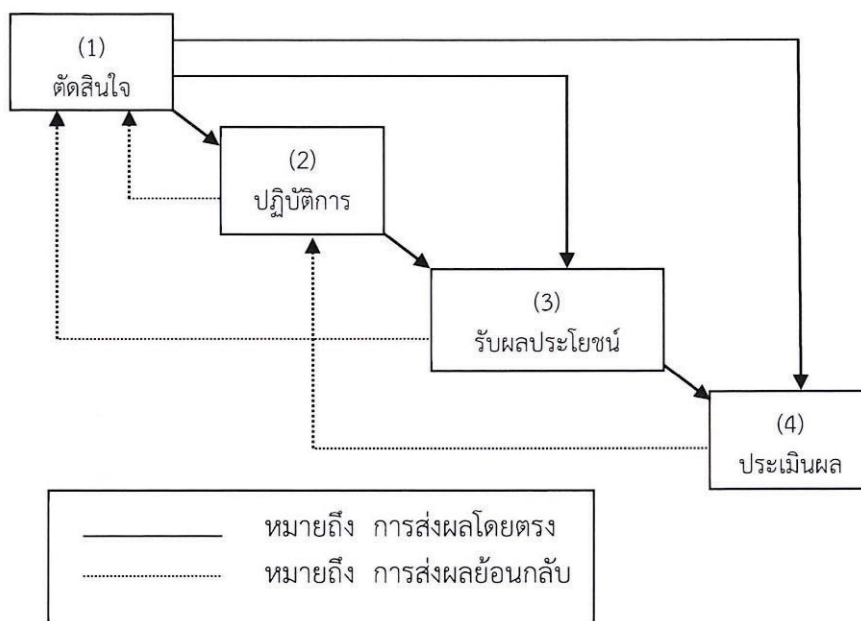
2. การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน (Implementation) ในส่วนที่เป็นองค์ประกอบของการดำเนินงานตามโครงการนั้นจะได้มาจากคำถามที่ว่าใครจะทำประโยชน์ให้แก่โครงการได้บ้าง และจะทำ

ประโยชน์โดยวิธีใด เช่น การสนับสนุนด้านทรัพยากร การบริหารงาน การประสานงานและการขอความช่วยเหลือ เป็นต้น

3. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ (Benefits) ในส่วนที่เกี่ยวกับผลประโยชน์ นอกจากความสำคัญของผลประโยชน์ในเชิงปริมาณและคุณภาพแล้ว ยังต้องพิจารณาถึงการกระจายผลประโยชน์ภายในกลุ่ม ผลประโยชน์ของโครงการนี้ รวมทั้งผลประโยชน์ในทางบวกและผลที่เกิดขึ้นในทางลบที่เป็นผลเสียของโครงการ ซึ่งจะเป็นประโยชน์และเป็นโทษต่อบุคคลในสังคม

4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation) สิ่งสำคัญที่จะต้องสังเกต คือ ความเห็น ความชอบ และความคาดหวัง ซึ่งจะมีอิทธิพลสามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของบุคคลในกลุ่มได้

รูปแบบของการมีส่วนร่วมของประชาชนที่โคเฮนและอัฟฮอฟฟ์ (Cohen & Uphoff, 1977) เสนอไว้สรุปได้ดังภาพที่ 4 ที่แสดงให้เห็นว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในขั้นการตัดสินใจมีความสำคัญมาก สาเหตุว่าการตัดสินใจจะส่งผลต่อการปฏิบัติการและการปฏิบัติการจึงมีผลต่อไปยังการรับผลประโยชน์และการประเมินผลในขณะเดียวกัน เพราะฉะนั้นการตัดสินใจจะมีผลโดยตรงต่อการรับผลประโยชน์และการประเมินผลด้วย

ภาพที่ 4 รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนตามแนวคิดของ Cohen & Uphoff

ระดับการมีส่วนร่วมและผลกระทบจากสาธารณชนจะเพิ่มขึ้นตามระดับการมีส่วนร่วมที่สูงขึ้น ความแข็งแกร่งของชุมชนจะเพิ่มขึ้นตามระดับการมีส่วนร่วมที่สูงขึ้นของสาธารณชนเช่นกัน การมีส่วนร่วมของสาธารณชนทั้ง 5 ระดับ ได้แก่ การให้ข้อมูลข่าวสาร (Informing) การปรึกษาหารือ (Consultation) การเข้ามามีบทบาท (Involvement) การสร้างความร่วมมือ (Collaboration) การให้อำนาจ (Empowerment) (International Association for Public Participation, 2013) ในทัศนะของ Simmons คนในชุมชน

มีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวได้ด้วยการนำเสนอผลิตภัณฑ์และวัฒนธรรมสู่นักท่องเที่ยว (Simmons, 1994 cited in Kennett-Hensel et. al., 2010) และในทัศนะของ Lacy และคณะ กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวสามารถเป็นแรงสนับสนุนวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น ความรู้และทักษะ และเป็นการสร้างความภาคภูมิใจในมรดกท้องถิ่น (Lacy et al., 2002 cited in Aref et. al., 2010; Aref, 2011)

โกวิทย์ พวงงาม (2545) ได้สรุปการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา มี 4 ขั้นตอน คือ

1. การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาของแต่ละท้องถิ่น กล่าวคือ ถ้าหากชาวชนบทยังไม่สามารถทราบถึงปัญหาและเข้าใจถึงสาเหตุของปัญหาในท้องถิ่นของตนเป็นอย่างดีแล้ว การดำเนินงานต่าง ๆ เพื่อแก้ปัญหาของท้องถิ่นย่อมไร้ประโยชน์ เพราะชาวชนบทจะไม่เข้าใจและมองไม่เห็นถึงความสำคัญของการดำเนินงานเหล่านั้น
2. การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม เพราะการวางแผนดำเนินงาน เป็นขั้นตอนที่จะช่วยให้ชาวชนบทรู้จักวิธีการคิด การตัดสินใจอย่างมีเหตุผล รู้จักการนำเอาปัจจัยข่าวสารข้อมูลต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผน
3. การมีส่วนร่วมในการลงทุนและการปฏิบัติงาน แม้ชาวชนบทส่วนใหญ่จะมีฐานะยากจน แต่ก็มีแรงงานของตนเองที่สามารถใช้เข้าร่วมได้ การร่วมลงทุนและปฏิบัติงาน จะทำให้ชาวชนบทสามารถคิดต้นทุนดำเนินงานได้ด้วยตนเอง ทำให้ได้เรียนรู้การดำเนินกิจกรรมอย่างใกล้ชิด
4. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลงาน ถ้าหากการติดตามงานและประเมินผลงานขาดการมีส่วนร่วมแล้วชาวชนบทย่อมจะไม่ทราบด้วยตนเองว่างานที่ทำไปนั้น ได้รับผลดีได้รับประโยชน์หรือไม่อย่างไร การดำเนินกิจกรรมอย่างเดียวกันในโอกาสต่อไป จึงอาจจะประสบความยากลำบาก

นอกจากนี้ สำนักมาตรฐานการศึกษา สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ กระทรวงศึกษาธิการ สำนักมาตรฐานอุดมศึกษา และทบวงมหาวิทยาลัย ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมในขั้นตอนของการพัฒนา 5 ขั้น ดังนี้

1. ขั้นที่ 1 ขั้นมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาในชุมชน ตลอดจนกำหนดความต้องการของชุมชน และมีส่วนร่วมในการจัดลำดับความสำคัญของความต้องการ
2. ขั้นที่ 2 ขั้นมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาโดยประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย และวัตถุประสงค์ของโครงการ กำหนดวิธีการและแนวทางการดำเนินงาน ตลอดจนกำหนดทรัพยากรและแหล่งทรัพยากรที่ใช้
3. ขั้นที่ 3 ขั้นมีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการสร้างประโยชน์โดยการสนับสนุนทรัพยากร วัสดุอุปกรณ์และแรงงาน หรือเข้าร่วมบริหารงาน ประสานงาน และดำเนินการขอความช่วยเหลือจากภายนอก
4. ขั้นที่ 4 ขั้นการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์จากการพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ที่พึงได้รับจากการพัฒนาหรือยอมรับผลประโยชน์อันเกิดจากการพัฒนาทั้งด้านวัตถุและจิตใจ
5. ขั้นที่ 5 ขั้นการมีส่วนร่วมในการประเมินผลการพัฒนา เป็นขั้นที่ประชาชนเข้าร่วมประเมินว่าการพัฒนาที่ได้กระทำไปนั้นสำเร็จตามวัตถุประสงค์เพียงใด

Cohen and Uphoff (1980) ได้แบ่งชนิดของการมีส่วนร่วมเป็น 4 ชนิด คือ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision-Making) ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน คือ ริเริ่มตัดสินใจ ดำเนินการตัดสินใจ และตัดสินใจปฏิบัติการ การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ (Implementation) ประกอบด้วย การสนับสนุนด้านทรัพยากร การบริหารและการประสานขอความร่วมมือ การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (Benefit) ไม่ว่าจะเป็นผลประโยชน์ทางด้านวัตถุประสงค์หรือผลประโยชน์ทางด้านสังคมหรือผลประโยชน์ส่วนบุคคล และการมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation) ส่วน Faranoff (1980) ได้เสนอว่า กระบวนการมีส่วนร่วมประกอบด้วยอย่างน้อย 1 ใน 4 ประเภทของการมีส่วนร่วม คือ 1) การวางแผน ซึ่งรวมถึงการตัดสินใจในการกำหนดเป้าหมาย กลวิธี ทรัพยากร ที่ต้องใช้ตลอดจนการติดตามประเมินผล 2) การดำเนินงาน 3) การใช้บริการจากโครงการ และ 4) การมีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์

สรุปการมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง ขั้นตอนการดำเนินการต่าง ๆ ต้องให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่การตัดสินใจ ตั้งแต่การริเริ่ม การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ ประกอบด้วย การสนับสนุนด้านทรัพยากร การบริหาร และการประสานขอความร่วมมือ ร่วมในการดำเนินการร่วมในผลประโยชน์ และร่วมในการติดตามประเมินผล

2.3.3 ประโยชน์ของการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมของประชาชนก่อให้เกิดประโยชน์ต่าง ๆ คือ

1. เพิ่มคุณภาพของการตัดสินใจ กระบวนการปรึกษาหารือกับสาธารณชนเพื่อความชัดเจนของวัตถุประสงค์ และความต้องการของโครงการหรือนโยบายนั้น กระบวนการการมีส่วนร่วมของประชาชนทำให้เกิดการพิจารณาถึงทางเลือกใหม่แทนวิธีการที่เคยใช้กันมาในอดีต

2. ลดค่าใช้จ่ายในการสูญเสียเวลา การมีส่วนร่วมของประชาชนมาตั้งแต่ต้น สามารถที่จะลดความล่าช้าและลดค่าใช้จ่ายที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งของประชาชนได้ การมีส่วนร่วมของประชาชนสามารถเกิดผลในการยอมรับอย่างสูงต่อการตัดสินใจโดยกลุ่ม วิธีการนี้จะช่วยลดการขัดแย้งระหว่างการนำไปปฏิบัติ ทำให้เกิดการประหยัดค่าใช้จ่าย ซึ่งโดยทั่วไปมักจะแพงกว่าค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นจากการจัดทำหรือดำเนินการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในระยะต้น

3. การสร้างฉันทามติ โครงการมีส่วนร่วมของประชาชนสามารถที่จะสร้างข้อตกลงและการยอมรับระหว่างกลุ่ม ทำให้เกิดความเข้าใจระหว่างคู่กรณี ลดความขัดแย้งทางการเมืองและก่อให้เกิดความชอบธรรมในการตัดสินใจของรัฐ

4. ความสำเร็จและผลในการตัดสินใจ ทำให้คนเรามีความรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของการตัดสินใจนั้น และครั้งหนึ่งเมื่อได้ร่วมตัดสินใจแล้วเขาก็ยอมรับการที่จะเห็นสิ่งนั้นนำไปปฏิบัติไม่เพียงแต่จะมีความสนับสนุนทางการเมืองต่อการนำไปปฏิบัติ แต่กลุ่มและปัจเจกชนอาจจะรู้สึกกระตือรือร้นในการที่จะช่วยให้เกิดผลในทางปฏิบัติ

5. ความน่าเชื่อถือและความชอบธรรม โดยทั่วไปแล้วการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นวิถีทางที่จะนำไปสู่ความชอบธรรม และการดำรงอยู่ของความชอบธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อการตัดสินใจก่อให้เกิดความขัดแย้ง ก็คือจะต้องใช้กระบวนการตัดสินใจซึ่งโปร่งใสและน่าเชื่อถือต่อสาธารณชน และซึ่งให้สาธารณชนมีส่วนร่วมโครงการมีส่วนร่วมของประชาชนยังก่อให้เกิดความเข้าใจถึงเหตุผลที่นำไปสู่การตัดสินใจนั้น ๆ (พรชนก พลเดช, 2547)

สำนักงานมาตรฐานการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ (2548) ได้อธิบายถึงประโยชน์ของการมีส่วนร่วมในการพัฒนาไว้ ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา ย่อมก่อให้เกิดการพึ่งตนเองได้ในที่สุด เนื่องจากการเรียนรู้วิธีการแก้ปัญหา และสร้างความเจริญให้กับชุมชนหรือหมู่บ้านของตนผ่านกิจกรรมกระบวนการทำงานตามโครงการ

2. การส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนา เป็นการสะท้อนถึงความจริงใจของรัฐที่มีต่อการสนับสนุนให้ประชาชนมีเสรีภาพในการตัดสินใจและกำหนดชะตากรรมของท้องถิ่นตนเอง

3. เป็นช่องทางสะท้อนปัญหาความต้องการที่แท้จริงของท้องถิ่นได้ถูกต้อง ตรงประเด็น

4. เป็นการสร้างฉันทามติร่วมกัน ซึ่งจะก่อให้เกิดความชอบธรรมในการตัดสินใจ เนื่องจากการสร้างข้อตกลงที่จะเกิดการยอมรับร่วมกันภายในกลุ่ม

5. เป็นการพัฒนาศักยภาพบุคคล เพราะในกระบวนการมีส่วนร่วมย่อมจะต้องมีการแลกเปลี่ยนความรู้ และข้อคิดเห็นระหว่างกัน ดังนั้นการมีส่วนร่วมของประชาชนจึงเป็นเสมือนเวทีในการเรียนรู้ที่มีประโยชน์อย่างมาก

6. เป็นการสนับสนุนการพัฒนาความรักท้องถิ่น และความรับผิดชอบต่อสังคมให้เกิดขึ้นในพฤติกรรมของประชาชนในท้องถิ่น

7. ประชาชนเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของผลงาน อันเนื่องมาจากโครงการพัฒนาที่จัดทำขึ้นในหมู่บ้าน และจะช่วยแบ่งเบาภาระของรัฐในการดูแลรักษา

สรุปได้ว่าการมีส่วนร่วมก่อให้เกิดการพัฒนาความรักท้องถิ่นและความรับผิดชอบต่อสังคมให้เกิดขึ้นในพฤติกรรมของประชาชนในท้องถิ่น เพิ่มคุณภาพของการตัดสินใจลดค่าใช้จ่าย และการสูญเสียเวลา ลดความขัดแย้ง นำไปสู่ความชอบธรรม มีความรู้สึกเป็นเจ้าของการตัดสินใจนั้น และเกิดการพัฒนาและมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

2.3.4 การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน

หลักการสำคัญของการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน ประกอบด้วย

1. หลักการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันระหว่างทางราชการกับประชาชน โดยยึดถือความศรัทธาของประชาชนที่มีต่อหน่วยงานหรือต่อบุคคล

2. หลักการจัดความขัดแย้งในเรื่องผลประโยชน์ ความคิด จะมีอิทธิพลต่อการดำเนินงานพัฒนาเป็นอย่างมาก เพราะจะทำให้งานหยุดชะงักและล้มเหลว

3. หลักการสร้างอุดมการณ์และค่านิยมในด้านความขยัน ความอดทน การร่วมมือ ซื่อสัตย์ และการพึ่งตนเอง เพราะอุดมการณ์เป็นเรื่องที่จะจูงใจประชาชนให้ ร่วมสนับสนุนนโยบาย และเป้าหมายการดำเนินงาน และอาจก่อให้เกิดขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงาน

4. การให้การศึกษาบรมอย่างต่อเนื่อง เป็นการส่งเสริมให้คนมีความรู้ความคิดของตนเอง ช่วยให้ประชาชนมั่นใจในตนเองมากขึ้น การให้การศึกษาบรมโดยให้ประชาชนมีโอกาสทดลองคิด ปฏิบัติ จะช่วยให้ประชาชนสามารถคุ้มครองตนเองได้ รู้จักวิเคราะห์เห็นคุณค่าของงาน และนำไปสู่การเข้าร่วมในการพัฒนา

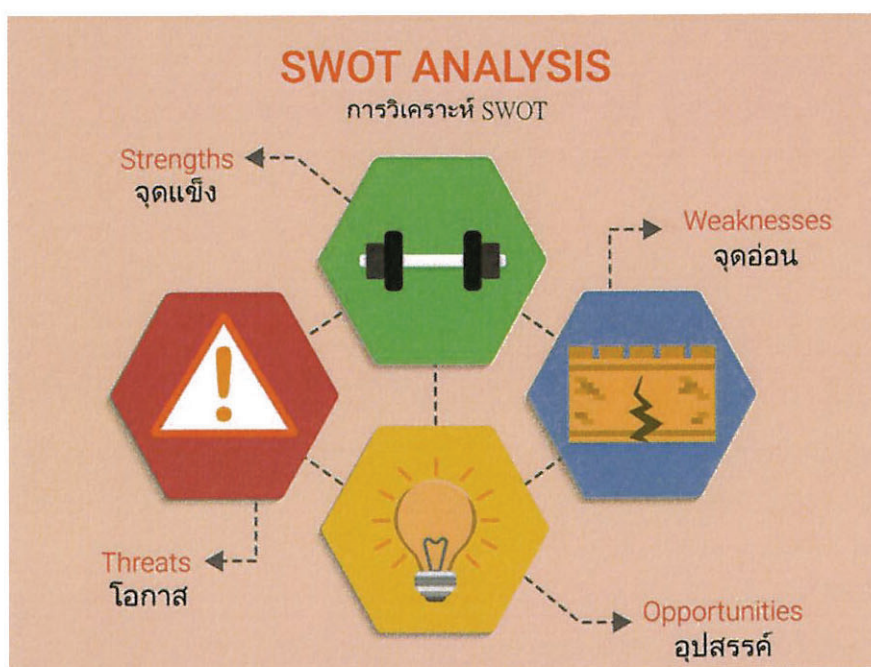
5. หลักการทำงานเป็นทีม สามารถนำมาใช้ในการแสวงหาความร่วมมือในการพัฒนาได้
6. หลักการสร้างพลังชุมชน การรวมกลุ่มกันทำงานจะทำให้เกิดพลังในการทำงานและทำให้งานเกิดประสิทธิภาพ

นอกจากนี้ ยังมียุทธศาสตร์ในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน 2 ประการ คือ ประการแรก การจัดกระบวนการเรียนรู้ สามารถทำได้หลายวิธี คือ การจัดเวทีวิเคราะห์สถานการณ์ของหมู่บ้าน เพื่อทำความเข้าใจและเรียนรู้ร่วมกันในประเด็นต่าง ๆ การจัดเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์หรือจัดทัศนศึกษาระหว่างกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ภายในชุมชนและระหว่างชุมชน การอบรมเพื่อพัฒนาทักษะเฉพาะด้านต่าง ๆ ลงมือปฏิบัติจริง และการถ่ายทอดประสบการณ์และสรุปบทเรียนที่จะนำไปสู่การปรับปรุงกระบวนการทำงานที่เหมาะสม ประการที่สอง การพัฒนาผู้นำเครือข่าย เพื่อให้ผู้นำเกิดความมั่นใจในความสามารถที่จะช่วยให้สามารถริเริ่มกิจกรรมการแก้ไขปัญหาหรือกิจกรรมการพัฒนาได้ ซึ่งสามารถทำได้หลายวิธี เช่น การแลกเปลี่ยน เรียนรู้ระหว่างผู้นำทั้งภายในและภายนอกชุมชน การสนับสนุนการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง และสนับสนุนข้อมูลข่าวสารที่จำเป็นอย่างต่อเนื่อง และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และดำเนินงานร่วมกันของเครือข่ายอย่างต่อเนื่อง จะทำให้เกิดกระบวนการจัดการและจัดการองค์การร่วมกัน วิธีการมีส่วนร่วมของประชาชน สามารถทำได้หลายวิธี ดังต่อไปนี้

1. การเข้าร่วมประชุมอภิปราย เป็นการเข้าร่วมอภิปรายหรือเนื้อหาสาระของแผนงานหรือโครงการพัฒนา เพื่อสอบถามความคิดเห็นของประชาชน
2. การถกเถียง เป็นการแสดงความคิดเห็นโต้แย้งตามวิถีทางประชาธิปไตย เพื่อให้ทราบถึงผลดี ผลเสียในกรณีต่าง ๆ โดยเฉพาะประชาชนในท้องถิ่นที่มีผลกระทบทั้งทางบวกและทางลบต่อความเป็นอยู่ของเขา
3. การให้คำปรึกษาแนะนำ ประชาชนต้องร่วมเป็นกรรมการในคณะกรรมการบริหารโครงการ เพื่อให้ความมั่นใจว่าไม่เสียของประชาชนที่ถูกผลกระทบเข้ามีส่วนร่วมรับรู้และร่วมในการตัดสินใจและการวางแผนด้วย
4. การสำรวจ เป็นวิธีการให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นอย่างทั่วถึง
5. การประสานงานร่วม เป็นกรรมวิธีที่ประชาชนเข้าร่วมตั้งแต่การคัดเลือก ตัวแทนของกลุ่มเข้าไปเป็นแกนนำในการจัดการหรือบริหาร
6. การจัดทัศนศึกษา เป็นการให้ประชาชนได้เข้าร่วมตรวจสอบข้อเท็จจริง ณ จุดดำเนินการก่อนให้มีการตัดสินใจอย่างใดอย่างหนึ่ง
7. การสัมภาษณ์หรือพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการกับผู้นำ รวมทั้งประชาชนที่ได้รับผลกระทบเพื่อหาข้อมูลเกี่ยวกับความคิดเห็นและความต้องการที่แท้จริงของท้องถิ่น
8. การไต่สวนสาธารณะเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนทุกกลุ่มเข้าร่วมแสดงความคิดเห็นต่อนโยบาย กฎ ระเบียบในประเด็นต่าง ๆ ที่จะมีผลกระทบต่อประชาชนโดยรวม
9. การสาธิต เป็นการใช้เทคนิคการสื่อสารทุกรูปแบบ เพื่อเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารให้ประชาชนรับทราบอย่างทั่วถึงและชัดเจน อันจะเป็นแรงจูงใจให้เข้ามามีส่วนร่วม
10. การรายงานผล เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนทบทวนและสะท้อนผลการตัดสินใจต่อโครงการอีกครั้งหนึ่ง หากมีการเปลี่ยนแปลงจะได้แก้ไขได้ทันที่

2.4 การวิเคราะห์ SWOT

อัลเบิร์ต ฮัมฟรีย์ (Albert Humphrey) ได้เสนอแนวคิดการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมและศักยภาพ การประเมินสถานการณ์สำหรับการประกอบธุรกิจ คือ การวิเคราะห์โดยการสำรวจจากสภาพการณ์ 2 ด้าน คือ สภาพการณ์ภายในและสภาพการณ์ภายนอก ดังนั้นการวิเคราะห์ SWOT จึงเรียกได้ว่าเป็นการ วิเคราะห์สภาพการณ์ (Situation Analysis) ซึ่งเป็นการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน และวิเคราะห์โอกาส อุปสรรค การวิเคราะห์ปัจจัยต่าง ๆ ทั้งภายนอกและภายในองค์กร ซึ่งจะช่วยให้ผู้บริหารทราบถึงการ เปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายนอก ทั้งสิ่งที่ได้เกิดขึ้นแล้วและแนวโน้มการเปลี่ยนแปลง ในอนาคต รวมทั้งผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ที่มีต่อองค์กรธุรกิจ และจุดแข็ง จุดอ่อน และความสามารถ ด้านต่าง ๆ ที่องค์กรมีอยู่ ซึ่งข้อมูลเหล่านี้จะเป็นประโยชน์อย่างมากต่อการกำหนดวิสัยทัศน์ การกำหนด กลยุทธ์และการดำเนินตามกลยุทธ์ขององค์กร ระดับองค์การที่เหมาะสมต่อไป องค์ประกอบของ SWOT ประกอบด้วย จุดแข็ง (Strengths-S) จุดอ่อน (W-Weaknesses) โอกาส (O-Opportunities) และอุปสรรค (T-Threats) ดังภาพที่ 5

ภาพที่ 5 การวิเคราะห์ SWOT

จากภาพที่ 5 สามารถอธิบายความหมายของปัจจัยต่าง ๆ ได้ดังนี้

จุดแข็ง (Strengths-S) หมายถึง จุดแข็งหรือข้อได้เปรียบ เป็นปัจจัยภายในที่ส่งผลดีต่อ การดำเนินงานขององค์กร ปัจจัยที่ใช้ในการวิเคราะห์ 4 ด้าน ได้แก่ ด้านเงินทุน ด้านบุคลากร ด้านเครื่องจักร เครื่องมือในการผลิต และด้านระบบการบริหารจัดการ ซึ่งองค์กรจะต้องค้นหาความสามารถที่โดดเด่น เพื่อนำมากำหนดเป็นกลยุทธ์ให้เหมาะสมกับลักษณะการบริหารงานขององค์กร เช่น เครื่องจักรมี

ประสิทธิภาพ พนักงานมีประสบการณ์และความเชี่ยวชาญมาก มีเงินทุนหมุนเวียนมากเพียงพอ มีเทคโนโลยีเป็นของตนเอง มีสูตรการผลิตที่เป็นเอกลักษณ์

จุดอ่อน (W-Weaknesses) หมายถึง จุดอ่อนหรือข้อเสียเปรียบ เป็นปัจจัยภายในที่มีผลกระทบหรือส่งผลเสียต่อการบริหารงานขององค์กร เป็นปัญหาหรือข้อบกพร่องที่เกิดจากสภาพแวดล้อมภายในต่าง ๆ พิจารณาปัจจัย ได้แก่ ด้านเงินทุน ด้านบุคลากร ด้านเครื่องจักรเครื่องมือในการผลิต และด้านระบบการบริหารจัดการ เช่น ขาดบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถในการผลิต แรงงานเป็นแรงงานไร้ฝีมือ เครื่องจักรในการผลิตเก่าหรือไม่ได้มาตรฐาน เทคโนโลยีการผลิตล้าสมัย การบริหารจัดการไม่เป็นระบบ การส่งมอบสินค้าล่าช้าไม่ตรงตามกำหนด

โอกาส (O-Opportunities) หมายถึง โอกาสหรือปัจจัยภายนอกที่ส่งผลดีและเอื้อประโยชน์ต่อการดำเนินธุรกิจขององค์กร พิจารณาทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง กฎหมาย การค้าระหว่างประเทศ อัตราแลกเปลี่ยนทางการเงิน และแนวโน้มพฤติกรรมผู้บริโภค เช่น การเติบโตของธุรกิจออนไลน์ทำให้การกิจการรับส่งสินค้าเติบโตอย่างมาก หรือการที่ราคาน้ำมันลดลงส่งผลดีต่อธุรกิจการขนส่ง หรือกระแสสุขภาพของผู้บริโภคส่งผลดีต่อธุรกิจอาหารเพื่อสุขภาพและอาหารเสริม หรือแนวโน้มสังคมไทยเป็นสังคมผู้สูงอายุทำให้เกิดธุรกิจสินค้าและบริการสำหรับผู้สูงอายุ

อุปสรรค (T-Threats) หมายถึง อุปสรรคหรือข้อจำกัดที่เป็นภัยคุกคามต่อการดำเนินงานขององค์กร เป็นปัจจัยภายนอกที่ไม่สามารถแก้ไขเปลี่ยนแปลงได้ ทำได้เพียงหาแนวทางป้องกันให้ได้รับผลกระทบหรือมีความเสียหายน้อยลง เช่น ธุรกิจอาหารแปรรูปเมื่อเกิดปัญหาภัยแล้งหรือปัญหาน้ำท่วมพืชผลทางการเกษตรเสียหาย ทำให้วัตถุดิบทางการเกษตรมีราคาสูงขึ้น ต้นทุนการผลิตจะสูงขึ้น หรือการเปิดการค้าเสรีทำให้สินค้านำเข้าจากประเทศเพื่อนบ้านที่มีราคาต่ำกว่าเข้ามาแข่งขันในประเทศได้ง่ายขึ้น

2.4.1 ประโยชน์ของการวิเคราะห์ SWOT

การวิเคราะห์ SWOT มีประโยชน์ คือ ใช้ประเมินสถานะแวดล้อมและสภาพของหน่วยงาน โดยเน้นศักยภาพและความพร้อมที่หน่วยงานมีอยู่ และพยายามหลีกเลี่ยงภัยคุกคามหรือความเสี่ยงจากสภาพแวดล้อมภายนอก รวมทั้งแก้ไขจุดอ่อนของหน่วยงานด้วย เนื่องจากปัจจัยเหล่านี้มีโอกาสที่จะก่อให้เกิดประโยชน์ได้เพิ่มมากขึ้น นำไปใช้ปรับปรุงแนวคิดและแนวปฏิบัติของการจัดทำแผนงานหรือโครงการของหน่วยงานให้มีโอกาสสร้างความสำเร็จมากขึ้น และทำให้ทราบถึงกลยุทธ์ในการปรับปรุงการทำงานความก้าวหน้าและขีดจำกัดด้านบุคลากร งบประมาณ และระบบงาน เป็นการป้องกันการแทรกแซงการทำงานจากปัจจัยภายนอกได้มากขึ้น

2.4.2 ข้อเสียการวิเคราะห์ SWOT

การวิเคราะห์ SWOT ของหน่วยงานมีข้อที่ควรคำนึง 4 ประการ (Boseman et al., 1986) คือ หน่วยงานต้องกำหนดก่อนว่า หน่วยงานต้องการที่จะทำอะไร การวิเคราะห์โอกาสและอุปสรรคต้องกระทำในช่วงเวลาขณะนั้น หน่วยงานต้องกำหนดปัจจัยหลัก (Key Success Factors) ที่เกี่ยวกับการดำเนินงานให้ถูกต้อง ต้องประเมินความสามารถของตนให้ถูกต้อง

2.4.3 ขั้นตอน/วิธีการดำเนินการทำ SWOT Analysis

เมื่อได้ข้อมูลเกี่ยวกับจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส อุปสรรค จากการวิเคราะห์ปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกด้วยการประเมินสภาพแวดล้อมภายในและสภาพแวดล้อมภายนอกแล้ว ให้นำจุดแข็ง จุดอ่อน ภายในมาเปรียบเทียบกับโอกาส อุปสรรค จากภายนอกเพื่อดูว่าหน่วยงานกำลังเผชิญสถานการณ์เช่นใด และภายใต้สถานการณ์เช่นนั้น ควรจะอย่างไร โดยทั่วไปในการวิเคราะห์ SWOT ดังกล่าวนั้นหน่วยงาน จะอยู่ในสถานการณ์ 4 รูปแบบ ดังนี้

1. สถานการณ์ที่ 1 (จุดแข็ง-โอกาส) สถานการณ์นี้เป็นสถานการณ์ที่พึงปรารถนาที่สุด เนื่องจากหน่วยงานค่อนข้างจะมีหลายอย่าง ดังนั้น ผู้บริหารควรกำหนดกลยุทธ์ในเชิงรุก (Aggressive Strategy) เพื่อดึงเอาจุดแข็งที่มีอยู่มาเสริมสร้างและปรับใช้และฉกฉวยโอกาสต่าง ๆ ที่เปิดมาหาประโยชน์อย่างเต็มที่

2. สถานการณ์ที่ 2 (จุดอ่อน-ภัยอุปสรรค) สถานการณ์นี้เป็นสถานการณ์ที่เลวร้ายที่สุด เนื่องจากองค์กรกำลังเผชิญอยู่กับอุปสรรคจากภายนอกและมีปัญหาจุดอ่อนภายในหลายประการ ดังนั้น ทางเลือกที่ดีที่สุดคือกลยุทธ์ การตั้งรับหรือป้องกันตัว (Defensive Strategy) เพื่อพยายามลดหรือหลบหลีกภัย อุปสรรคต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้น ตลอดจนหามาตรการที่จะทำให้องค์กรเกิดความสูญเสียที่น้อยที่สุด

3. สถานการณ์ที่ 3 (จุดอ่อน-โอกาส) สถานการณ์องค์กรมีโอกาเป็นข้อได้เปรียบด้านการแข่งขันอยู่หลายประการ แต่ติดขัดอยู่ตรงที่มีปัญหาอุปสรรคที่เป็นจุดอ่อนอยู่หลายอย่างเช่นกัน ดังนั้น ทางออกคือกลยุทธ์การพลิกตัว (Turnaround-oriented Strategy) เพื่อจัดหรือแก้ไขจุดอ่อนภายในต่าง ๆ ให้ พร้อมทั้งจะฉกฉวยโอกาสต่าง ๆ ที่เปิดให้

4. สถานการณ์ที่ 4 (จุดแข็ง-อุปสรรค) สถานการณ์นี้เกิดขึ้นจากการสภาพแวดล้อมไม่เอื้ออำนวยต่อการดำเนินงาน แต่ตัวหน่วยงานมีข้อได้เปรียบที่เป็นจุดแข็งหลายประการ ดังนั้น แทนที่จะรอจนกระทั่งสภาพแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไป ก็สามารถที่จะเลือกกลยุทธ์การแตกตัว หรือขยาย ขอบข่ายกิจการ (Diversification Strategy) เพื่อใช้ประโยชน์จากจุดแข็งที่มีสร้างโอกาสในระยะยาว ด้านอื่น ๆ แทน

2.5 บริบทของชุมชนและท้องถิ่นในพื้นที่จังหวัดสระแก้ว

จังหวัดสระแก้ว มีที่มาจากชื่อสระน้ำโบราณในพื้นที่อำเภอเมืองสระแก้ว ซึ่งมีอยู่ 2 สระ โดยในสมัยกรุงธนบุรี ประมาณปี พ.ศ. 2324 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เมื่อครั้งทรงเป็นสมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกเป็นแม่ทัพยกไปตีประเทศกัมพูชา (เขมร) ได้แวะพัก กองทัพที่บริเวณสระน้ำทั้งสองแห่งนี้ กองทัพได้อาศัยน้ำจากสระใช้สอยและได้นำน้ำจากสระทั้งสอง แห่งนี้ใช้ในการประกอบพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยา โดยถือว่าเป็นน้ำบริสุทธิ์ “สระแก้ว” ได้ขนานนาม สระทั้งสองว่า “สระแก้ว สระขวัญ” เดิมมีฐานะเป็นตำบลได้ตั้งเป็นด่านสำหรับตรวจคนและสินค้า เข้า-ออก จนถึงปี พ.ศ. 2452 ได้ยกฐานะขึ้นเป็นกิ่งอำเภอ ชื่อว่า “กิ่งอำเภอสระแก้ว” ขึ้นอยู่ในการปกครองของอำเภอกบินทร์บุรี ต่อมาเมื่อวันที่ 23 กรกฎาคม พ.ศ. 2501 ได้มีพระราชกฤษฎีกา ยกฐานะขึ้นเป็นอำเภอ ชื่อว่า “อำเภอสระแก้ว” ขึ้นอยู่ในการปกครองของจังหวัดปราจีนบุรี ต่อมา เมื่อวันที่ 1 ธันวาคม พ.ศ. 2536 ได้มีพระราชบัญญัติจัดตั้งจังหวัดสระแก้วขึ้น โดยประกาศใน

ราชกิจจานุเบกษา ฉบับพิเศษ เล่มที่ 110 ตอนที่ 125 ลงวันที่ 2 กันยายน พ.ศ. 2536 เป็นผลให้ “จังหวัดสระแก้ว” ได้เปิดทำการในวันที่ 1 ธันวาคม พ.ศ. 2536 โดยเป็นจังหวัดที่ 74 ของประเทศไทย

จังหวัดสระแก้ว มีเนื้อที่ประมาณ 7,219.72 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 4,496,962 ไร่ มีสภาพทางภูมิศาสตร์ที่เหมาะสมในการเป็นประตูสู่ภูมิภาคอื่นของประเทศ โดยเฉพาะการเป็นประตูสู่อีสานและประตูสู่อินโดจีน โดยมีจุดผ่านแดนสำคัญ 4 จุด คือ จุดผ่านแดนถาวร 1 แห่ง และจุดผ่อนปรนการค้า 3 แห่ง รวมทั้งมีตลาดโรงเกลือหรือตลาดชายแดนบ้านคลองลึก อำเภออรัญประเทศ ซึ่งเป็นแหล่งจำหน่ายสินค้ามือสองที่ใหญ่ที่สุดในภูมิภาค สามารถสร้างรายได้ให้กับประเทศปีละหลายพันล้านบาท นอกจากนี้ จังหวัดสระแก้วยังมีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่มีชื่อเสียงและมีความอุดมสมบูรณ์

เขตการปกครองจังหวัดสระแก้ว แบ่งออกเป็น 9 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมืองสระแก้ว วัฒนานคร อรัญประเทศ ตาพระยา วังน้ำเย็น คลองหาด เขาฉกรรจ์ โคกสูง และวังสมบูรณ์ มี 58 ตำบล 731 หมู่บ้าน 1 องค์การบริหารส่วนจังหวัด 3 เทศบาลเมือง 13 เทศบาลตำบล 49 องค์การบริหารส่วนตำบล อำเภอสระแก้ว ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 การแบ่งเขตการปกครองจังหวัดสระแก้ว

อำเภอ	เนื้อที่ (ตร.กม.)	ตำบล	หมู่บ้าน	อบจ.	เทศบาล เมือง	เทศบาล ตำบล	อบต.
1. เมืองสระแก้ว	1,832.22	8	123	1	1	2	8
2. วัฒนานคร	1,560.00	11	115	-	-	1	11
3. อรัญประเทศ	821.27	12	114	-	1	4	8
4. ตาพระยา	862.90	5	64	-	-	1	5
5. วังน้ำเย็น	343.24	4	84	-	1	-	3
6. คลองหาด	417.08	7	71	-	-	1	6
7. เขาฉกรรจ์	774.31	4	71	-	-	1	4
8. โคกสูง	219.40	4	41	-	-	1	3
9. วังสมบูรณ์	389.30	3	48	-	-	2	1
รวม	7,219.72	58	731	1	1	13	49

จังหวัดสระแก้ว มีประชากรทั้งสิ้น 557,549 คน เป็นชาย 279,662 คน หญิง 277,887 คน สำหรับอำเภอที่มีประชากรมากที่สุด ได้แก่ อำเภอเมืองสระแก้ว จำนวน 110,402 คน รองลงมา ได้แก่ อำเภออรัญประเทศ จำนวน 88,188 คน และอำเภอวัฒนานคร จำนวน 81,486 คน (จังหวัดสระแก้ว, 2559)

ตารางที่ 4 จำนวนประชากรตามรายอำเภอ

อำเภอ	จำนวน ประชากร (ชาย)	จำนวน ประชากร (หญิง)	จำนวนประชากร (ทั้งหมด)
อำเภอเมืองสระแก้ว	55,240	55,198	110,402
อำเภออรัญประเทศ	44,365	43,823	88,188
อำเภอวัฒนานคร	40,903	40,583	81,486
อำเภอน้ำเย็น	31,849	31,773	63,622
อำเภอเขาฉกรรจ์	28,495	28,103	56,598
อำเภอดาพระยา	28,346	28,082	56,428
อำเภอคลองหาด	19,125	18,878	38,003
อำเภอสว่างสมบูรณ์	17,979	18,005	35,984
อำเภอโคกสูง	13,396	13,442	26,838
รวม	279,698	277,887	557,585

จังหวัดสระแก้ว มีพื้นที่ทำการเกษตรทั้งหมด จำนวน 2,340,093 ไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ 52 ของพื้นที่ทั้งจังหวัด ด้านการค้าชายแดน สำหรับการค้าชายแดนของไทยด้านกัมพูชา การนำเข้าและส่งออกสินค้า จะต้องผ่านพิธีการศุลกากร โดยมีจุดผ่านแดนที่สำคัญ 4 จุด คือ จุดผ่านแดนถาวรบ้านคลองลึก อำเภออรัญประเทศ และจุดผ่อนปรนการค้าชั่วคราวอีก 3 จุด คือ 1) จุดผ่อนปรนการค้าบ้านเขาหิน-บ้านกิโหล 13 ระหว่างอำเภอคลองหาดกับอำเภอสำโรง จังหวัดพระตะบอง 2) จุดผ่อนปรนการค้าบ้านหนองปรือ-มาลัย ระหว่างอำเภออรัญประเทศกับอำเภอมาลัย จังหวัดบันเตียเมียนเจย 3) จุดผ่อนปรนการค้าบ้านดาพระยา-บึงตากวน ระหว่างอำเภอดาพระยากับอำเภอหมอพอก จังหวัดบันเตียเมียนเจย การค้าชายแดนจากสถิติมูลค่าการค้าปี พ.ศ. 2551-2558 พบว่า มีปริมาณการค้ามีแนวโน้มเพิ่มขึ้น กล่าวคือในปี พ.ศ. 2558 (มกราคม-พฤศจิกายน) มูลค่าการค้ารวม จำนวน 80,245.95 ล้านบาท เพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ. 2557 เป็นจำนวน 4,087.06 ล้านบาท หรือคิดเป็นร้อยละ 5.09 และได้ดุลการค้า 43,708.11 ล้านบาท ลดลงจากปี พ.ศ. 2557 เป็นจำนวน 205.64 ล้านบาท

ด้านการลงทุนและอุตสาหกรรม ในปี พ.ศ. 2559 มีโรงงานอุตสาหกรรมรวมทั้งสิ้น จำนวน 681 แห่ง เงินลงทุนทั้งสิ้น 33,618,430,000 บาท สามารถสร้างงานให้ประชาชนมีงานทำ รวม 10,675 คน ซึ่งเห็นว่า ในภาคอุตสาหกรรมมีการขยายตัวเพิ่มมากขึ้นจากปี พ.ศ. 2558 โดยพิจารณาจากจำนวนโรงงานที่เพิ่มขึ้นเมื่อเทียบกับปีที่แล้ว ร้อยละ 10.33 นอกจากนี้ ยังมีการขยายตัวของโรงงานอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับพืชพลังงานทดแทนในพื้นที่จังหวัดสระแก้ว

2.5.1 องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านแก่ง อำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว

เป็นชุมชนดั้งเดิมอยู่บริเวณคลองพระปรัง เมื่อประมาณ 200 ปีมาแล้ว มีชาวบ้านอพยพมาจากที่ต่าง ๆ เดินทางมาตามคลองพระปรังและรวมตัวอยู่บริเวณแก่งน้ำ จึงเรียกว่า “บ้านแก่ง” ต่อมาได้เพี้ยนเป็น “บ้านแก้ง” และเมื่อได้ยกฐานะเป็นตำบลจึงเรียกชื่อว่า “ตำบลบ้านแก้ง” ตำบลบ้านแก้ง ตั้งอยู่ห่างจากอำเภอเมืองสระแก้ว 23 กิโลเมตร ห่างจากจังหวัดสระแก้ว 28 กิโลเมตร

มีเนื้อที่ประมาณ 53,918.75 ไร่ หรือ 86.27 ตารางกิโลเมตร ตำบลบ้านแก้งมีหมู่บ้าน จำนวน 16 หมู่บ้าน ประกอบด้วย หมู่ที่ 1 หองปัญหา หมู่ที่ 2 สวน หมู่ที่ 3 ใหญ่ หมู่ที่ 4 น้อย หมู่ที่ 5 โนน หมู่ที่ 6 โรงเลื่อย หมู่ที่ 7 ห้วย หมู่ที่ 8 เหล่ากกโก หมู่ที่ 9 เขาสิงโต หมู่ที่ 10 วังหิน หมู่ที่ 11 คลองหมากนัต หมู่ที่ 12 ดง หมู่ที่ 13 แสงจันทร์ หมู่ที่ 14 เนินดินแดง หมู่ที่ 15 หองแหน และหมู่ที่ 16 คลองอาราง ตำบลบ้านแก้งมีประชากร รวมทั้งสิ้น 13,257 คน เป็นชาย 6,580 คน หญิง 6,677 คน จำนวน 4,316 ครัวเรือน ดังรายละเอียดต่อไปนี้ (สำนักงานทะเบียนราษฎรอำเภอเมืองสระแก้ว, 2560)

ตารางที่ 5 จำนวนประชากรตำบลบ้านแก้ง

หมู่ที่	ชื่อหมู่บ้าน	ประชากร (คน)			จำนวน ครัวเรือน
		ชาย	หญิง	รวม	
1	บ้านหองปัญหา	444	454	898	274
2	บ้านสวน	562	642	1,204	609
3	บ้านใหญ่	345	383	728	203
4	บ้านน้อย	386	382	768	241
5	บ้านโนน	259	251	510	156
6	บ้านโรงเลื่อย	263	235	498	154
7	บ้านห้วย	316	323	639	183
8	บ้านเหล่ากกโก	479	476	955	281
9	บ้านเขาสิงโต	642	706	1,348	408
10	บ้านวังหิน	465	485	950	330
11	บ้านคลองหมากนัต	714	691	1,405	451
12	บ้านดง	408	403	811	287
13	บ้านแสงจันทร์	279	282	561	166
14	บ้านเนินดินแดง	509	475	984	284
15	บ้านหองแหน	252	223	475	151
16	บ้านคลองอาราง	257	266	523	138
รวม		6,580	6,677	13,257	4,316

ด้านการศึกษา ตำบลบ้านแก้ง มี 1) โรงเรียนมัธยมศึกษา จำนวน 2 แห่ง (สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัด) ได้แก่ โรงเรียนบ้านแก้งวิทยา มีนักเรียนจำนวน 1,002 คน และโรงเรียนสิริราชอนุสรณ์ มีนักเรียนจำนวน 613 คน 2) โรงเรียนประถมศึกษา จำนวน 8 แห่ง ประกอบด้วย โรงเรียนบ้านเทศมงคลมีนักเรียนจำนวน 41 คน โรงเรียนบ้านแก้งพันธุสรณ์ มีนักเรียน 360 คน โรงเรียนบ้านห้วย มีนักเรียน 64 คน โรงเรียนบ้านเหล่ากกโก มีนักเรียน 81 คน โรงเรียนเขาสิงโต (โรงเรียนขยายโอกาส) มีนักเรียน 156 คน โรงเรียนบ้านคลองหมากนัต มีนักเรียน 109 คน โรงเรียนบ้านแสงจันทร์มีนักเรียน 207 คน โรงเรียนบ้านเนินดินแดง มีนักเรียน 97 คน 3) ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ก่อนวัยเรียน 5 แห่ง ได้แก่ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านแก้ง มีนักเรียน 58 คน ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเขาสิงโต

มีนักเรียน 39 คน ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านแสงจันทร์ มีนักเรียน 42 คน ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านคลองหมากนัต มีนักเรียน 34 คน ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านเนินดินแดง มีนักเรียน 20 คน ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน (กศน.) 1 แห่ง

ด้านการสาธารณสุข ตำบลบ้านแก้งมีโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลในการดูแลสุขภาพของประชาชนภายในตำบล จำนวน 3 แห่ง ได้แก่ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านแก้ง โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลเขาสิงโต และโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลคลองหมากนัต ส่วนด้านการสังคมสงเคราะห์ มีสวัสดิการ ประกอบด้วย การรับลงทะเบียนและจ่ายเงินเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ การรับลงทะเบียนและจ่ายเงินเบี้ยยังชีพผู้พิการ การรับลงทะเบียนและจ่ายเงินเบี้ยยังชีพผู้ป่วยติดเตียง การรับลงทะเบียนเงินอุดหนุนเพื่อการเลี้ยงดูเด็กแรกเกิด และการช่วยเหลือซ่อมแซมปรับปรุงบ้านพัก/ที่อยู่อาศัยผู้ยากไร้ ประชากรในตำบลบ้านแก้ง จำนวน 13,257 คน เป็นเด็กแรกเกิดถึง 6 ปี จำนวน 1,065 คน ผู้สูงอายุ 2,114 คน จำนวนผู้ป่วยเรื้อรัง 447 คน จำนวนผู้สูงอายุที่ช่วยเหลือตนเองไม่ได้ 25 คน

2.5.2 ทุนและศักยภาพชุมชน

ระบบเศรษฐกิจ ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำเกษตรกรรม ได้แก่ ยุคาลิปัตส์ มันสำปะหลัง ยางพารา ข้าว อ้อย ข้าวโพด ปาล์ม นอกจากนี้พื้นที่ตำบลบ้านแก้งยังมีการปลูกพืชชนิดอื่น ๆ อีกด้วย เช่น มะนาว ฝรั่ง กล้วย มะม่วง ส้มโอ ใผ่หวาน มันเทศ แครอท มะม่วงหิมพานต์ ดังนี้

ตารางที่ 6 การประกอบอาชีพประชาชนตำบลบ้านแก้ง

หมู่	บ้าน	ยูคาลิปตัส	มัน สำปะหลัง	ยางพารา	ข้าว	อ้อย	ข้าวโพด	ปาล์ม
1	หนองปัญหา	85	280	83	260	20	65	0
2	สวน	300	250	250	250	60	0	90
3	ใหญ่	50	20	8	200	30	0	0
4	น้อย	400	300	0	600	200	200	0
5	โนน	30	0	0	80	0	80	0
6	โรงเลื่อย	100	80	40	20	0	0	0
7	ห้วย	1,250	220	300	320	0	50	20
8	เหล่ากกโก	400	100	100	300	20	0	0
9	เขาสิงโต	5,185	100	904	221	0	0	100
10	วังหิน	1,000	1,500	500	150	215	100	10
11	คลองหมากนัต	2,000	2,500	3,000	1,700	30	50	0
12	ดง	160	190	300	200	150	0	0
13	แสงจันทร์	600	100	100	100	200	40	0
14	เนินดินแดง	1,000	1,500	1,000	200	0	100	0
15	หนองแหน	400	200	550	20	20	0	0
16	คลองอาราง	1,500	30	530	80	100	0	0
รวม	14,460	7,370	7,665	4,701	1,045	685	220	220

(ไร่)

นอกจากนี้ ตำบลบ้านแก้ง มีสินค้าที่ได้รับรางวัลห้าดาวระดับหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ได้แก่ การสานแข่งปลาทุ โดยกลุ่มสตรี สมาชิกกลุ่มส่วนใหญ่เป็นคนในพื้นที่ ซึ่งกลุ่มได้มีการเรียนรู้จากผู้ที่มีความรู้เรื่องการทำแข่งปลาทุ เมื่อทำกันมากขึ้นก็จะติดต่อพ่อค้าให้มารับซื้อที่บ้าน โดยจะมีคณะกรรมการพัฒนาสตรีให้การสนับสนุนในการจัดหาทุนดำเนินการ ส่วนโคมไฟลูกประดู่รากไม้ ผลิตภัณฑ์จากเศษไม้ (โคมไฟลูกบอล) ดำเนินงานโดยกลุ่มเอราวัณดีไซน์ นอกจากนี้ ยังมีสินค้าหัตถกรรมรูปหอมจากตะไคร้ ชันโซว์ไม้โพรง โคมไฟติดผนัง ชันโซว์ไม้โพรง ผลิตภัณฑ์จากเศษไม้ (โคมไฟ)

ด้านการประมง ตำบลบ้านแก้งมีการรวมกลุ่มในการเลี้ยงปลาและเลี้ยงกบ อยู่ที่บ้านเหล่า ได้แก่ บ้านเหล่ากกโก วังหิน บ้านเนินดินแดง และบ้านคลองอาราง มีการเลี้ยงปลามากกว่า 55 ครัวเรือน ส่วนการเลี้ยงกบ จำนวน 20 ครัวเรือน

ด้านการศึกษา ตำบลบ้านแก้งมีโรงเรียนมัธยมศึกษา จำนวน 2 แห่ง (สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัด) ได้แก่ โรงเรียนบ้านแก้งวิทยา นักเรียนจำนวน 1,002 คน และโรงเรียนสิริราชอนุสรณ์ มีนักเรียนจำนวน 613 คน มีโรงเรียนประถมศึกษา จำนวน 8 แห่ง ได้แก่ โรงเรียนบ้านเทศมงคล โรงเรียนบ้านแก้งพันธุสรณ์ โรงเรียนบ้านห้วย โรงเรียนบ้านเหล่ากกโก โรงเรียนเขาสิงโต (โรงเรียน

ขยายโอกาส) โรงเรียนบ้านคลองหมากนัต โรงเรียนบ้านแสงจันทร์ และโรงเรียนบ้านเนินดินแดง นอกจากนี้ยังมีศูนย์พัฒนาเด็กเล็กก่อนวัยเรียน และศูนย์การเรียนรู้ชุมชน (กศน.)

ด้านระบบบริการพื้นฐาน ประกอบด้วย การคมนาคมขนส่ง การไฟฟ้า มีระบบไฟฟ้าครบ ทุกหมู่บ้าน จำนวน 16 หมู่บ้าน และประปา การคมนาคมขนส่งในพื้นที่ตำบลบ้านแก้ง แยกเป็นถนนดิน ถนนลูกรัง ถนนคอนกรีต และถนนลาดยาง จำนวน 4,900 เมตร 86,575 เมตร และ 23,865 เมตร ตามลำดับ

2.5.3 สภาพทั่วไปของหมู่บ้านคลองอาราง องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านแก้ง อำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว

หมู่บ้านคลองอาราง ตั้งอยู่หมู่ที่ 16 องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านแก้ง อำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว คำว่า “อาราง” เป็นชื่อของต้นนนทรี ซึ่งในอดีตเป็นต้นไม้ที่ขึ้นอยู่มากมายตามสองฝั่งคลอง ราวปี พ.ศ. 2480 นายสงฆ์ พรสมบุรณ์ และนายสุข น้ากับหลานมาถางป่าจับจองพื้นที่ด้วย เพราะความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากร บางส่วนก็แบ่งขาย นอกจากนั้นก็ได้นำญาติพี่น้องเข้ามาอยู่ด้วย พร้อมทั้งขยายพื้นที่อยู่อาศัยเพิ่มเติมเป็นชุมชนใหญ่ขึ้น มีคลองน้ำไหลผ่านหลายคลอง คลองเล็ก คลองน้อยแต่ทุก คลองจะมีต้นอาราง (ต้นนนทรี) ขึ้นสองฝั่งมีต้นไม้อย่างหนาแน่น มีสัตว์ป่าจำนวนมากด้วย การสัญจรคมนาคมและความผูกพัน คนคลองอารางส่วนใหญ่จะไปทำบุญ เรียนหนังสือ การค้าขาย การรักษาพยาบาล และมีทะเบียนบ้านอยู่ในเขตการปกครองของหมู่ 6 ตำบลบ้านนา อำเภอ กบินทร์บุรี จังหวัดปราจีนบุรี

ต่อมาการปกครองการพัฒนามีความเจริญมากขึ้น ประชาชนก็ย้ายมาขึ้นอำเภอสระแก้ว พื้นที่อยู่อาศัยก็อยู่เหมือนเดิม โดยขึ้นอยู่กับหมู่ 3 ตำบลบ้านแก้ง อำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว (ปี พ.ศ. 2536 เป็นจังหวัดสระแก้ว) ต่อมาวันที่ 11 พฤศจิกายน พ.ศ. 2548 บ้านคลองอาราง แยกหมู่บ้านเป็นหมู่ที่ 16 ตำบลบ้านแก้ง อำเภอเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว มีพื้นที่รวม 2,500 ไร่ ประชากร จำนวน 530 คน เป็นชาย 258 คน หญิง 272 คน มีผู้สูงอายุ 60 ปีบริบูรณ์ขึ้นไปรวม 45 คน จำนวนครัวเรือน 150 ครัวเรือน รายได้เฉลี่ยของประชากรตามเกณฑ์ จปฐ. ปี พ.ศ. 2562 ต่อครัวเรือน 56,553.13 บาท (ข้อมูลหมู่บ้านคลองอาราง, 2562)

อาชีพหลักครัวเรือนของประชาชนบ้านคลองอาราง ได้แก่ อาชีพรับจ้าง จำนวน 51 ครัวเรือน รับจ้างโรงงานอุตสาหกรรม 10 ครัวเรือน การเกษตร ค้าขาย จำนวน 79 ครัวเรือน รับจ้างทั่วไป ก่อสร้าง 10 ครัวเรือน ส่วนอาชีพเสริมหรืออาชีพรอง ประกอบด้วยการเลี้ยงสัตว์ จำนวน 40 ครัวเรือน การเกษตร ปลูกไม้ยูคาลิปตัส ปลูกมัน ปลูกอ้อย ทำนา 40 ครัวเรือน

ผลิตภัณฑ์หลักของหมู่บ้าน ได้แก่ พืชผลทางการเกษตร หน่อไม้ ผักพืชสมุนไพร สวนครัวต่าง ๆ ไข่ อาหารสัตว์ต้นทุนต่ำจากมันยีสต์ พืชผักสมุนไพร ไม้กวาด กว๋ยเตี่ยวลุยสวน นอกจากนี้ประชาชนยังไม่มีการพัฒนาผลิตภัณฑ์เพิ่มขึ้น อาทิ น้ำสมุนไพรที่ผลิตจากพืชผลทางการเกษตร ได้แก่ น้ำฝรั่ง

คลองอารางมีศูนย์การศึกษาสำหรับการเรียนรู้ของชุมชนหรือผู้ที่สนใจเข้ามาศึกษาเรียนรู้ ประกอบด้วย ศูนย์เรียนรู้ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียง สภาก่อประชุมตำบล ศูนย์เรียนรู้ 4 ดี วิถีพอเพียง และที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน/ห้องสมุดประชาชน ซึ่งศูนย์ได้รับการรางวัลจากหน่วยงานภาครัฐ

ได้แก่ ศูนย์เรียนรู้ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียง ศูนย์เรียนรู้ 4 ดี วิถีพอเพียง นอกจากนี้ยังมีสถานที่สำคัญประจำหมู่บ้าน ได้แก่ ศาลตาปู่ ศูนย์เรียนรู้ชุมชนตำบล และป่าชุมชน

วิถีชีวิตและประเพณีวัฒนธรรมในหมู่บ้าน อาทิ แหล่งปราสาทดอกผึ้ง รตนาคำหัวผู้สูงอายุ ธรรมะสัญจร บุญกลางบ้าน (บุญเบิกบ้าน) ทำบุญข้าวหลาม การละเล่นนางด้ง ศาลตาปู่ อนุรักษ์รำไทย ข้าวหลาม บุญข้าวก็ แท้เทียนเข้าพรรษา บายศรีสู่ขวัญ

สถานที่ท่องเที่ยว/บริการ หมู่บ้าน OTOP แหล่งธรรมชาติ ป่าเขา น้ำ ศูนย์เรียนรู้ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียง และสภาองค์กรชุมชนตำบล ศูนย์เรียนรู้ 4 ดี วิถีพอเพียง

หมู่บ้านคลองอารางเป็นหมู่บ้านเข้มแข็ง มีประชาชนให้ความร่วมมือในการประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งในด้านการพัฒนาเศรษฐกิจสังคม การเมือง การศึกษา สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา โดยประชาชนได้มีข้อตกลงร่วมกันของบ้านคลองอาราง กำหนดเป็นกติกาหมู่บ้าน “ชาวบ้านหมู่ 16 ยกย่องคนทำดี น้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางการดำเนินชีวิต” ประกอบด้วย

1. คนดีต้องได้รับการยกย่องในทุก ๆ โอกาส
2. คนดีต้องได้รับการสนับสนุนทุนในการดำเนินชีวิต
3. คนดีต้องสนับสนุนเด็ก/ เยาวชนให้เป็นคนดี คนเก่ง และร่าเริง

ข้อปฏิบัตินี้ชาวบ้านคลองอารางยอมรับและถือปฏิบัติด้วยความเต็มใจทุกคน สำหรับรางวัลมากมายทั้งในระดับหมู่บ้าน ระดับจังหวัดและระดับชาติ อาทิ รางวัลดีเด่นหมู่บ้าน 4 ดี ได้แก่ อสม. ดีเด่นระดับชาติ ปี 2540 นักบริหารจัดการชุมชนดีเด่น ปี 2550 ครูบุญชีอาสาดีเด่น ปี 2553 และโครงการวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชน 14 ตุลาคมของทุกปี รวมทั้งรางวัลอาสาสมัครดีเด่น สาขาอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ วันสังคมสงเคราะห์และวันอาสาสมัครไทย ปี 2553 แผนพัฒนาหมู่บ้านและหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ รางวัลคนไทยใจอาสา ประจำปี 2555 หมู่บ้านประชาธิปไตยดีเด่น พ.ศ. 2553 รางวัลโครงการต้นแบบระดับภาค โครงการ “เวทีรับฟังความคิดเห็น ภูมิปัญญาชาวบ้าน และเยาวชนในการแก้ไขปัญหาเสพติดของชุมชน จังหวัดสระแก้ว” รางวัล 10 ชุมชนคุณธรรมดีเด่น รางวัล “ยกย่องเชิดชูเกียรติคนดี มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน” ประจำปี 2557 หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง อยู่เย็น เป็นสุข ดีเด่น รางวัลที่ 1 พื้นที่หมู่บ้านธรรมนุญสุขภาพดีเด่น ระดับประเทศ รางวัลบ้านสวยเมืองสุกระดับจังหวัด และระดับเขต 2558

การที่หมู่บ้านคลองอารางประสบความสำเร็จจากความร่วมมือของประชาชน ชุมชนแล้วจะพบว่า หมู่บ้านคลองอารางมีผู้นำที่เข้มแข็ง คือ ผู้ใหญ่บ้าน นายพัฒนา พรหมเผ่า ซึ่งได้รับรางวัลสำคัญ ๆ มากมาย อาทิ

1. ผู้ใหญ่บ้านยอดเยี่ยม ปี 2553
2. รางวัลอาสาสมัครดีเด่นสาขาอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ วันสังคมสงเคราะห์และวันอาสาสมัครไทย ปี 2553
3. แผนพัฒนาหมู่บ้านและหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ รางวัลคนไทยใจอาสา ประจำปี 2555
4. หมู่บ้านประชาธิปไตยดีเด่น พ.ศ. 2553

5. เครื่องราชอิสริยาภรณ์ที่ได้รับพระราชทาน เครื่องราชอิสริยาภรณ์ดิเรกคุณาภรณ์อันเป็นที่สรรเสริญยิ่งขึ้นเหรียญเงิน ปี พ.ศ. 2541
6. รางวัลครอบครัวร่วมเย็นระดับจังหวัด เข้ารับพระราชทานรางวัลกับพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าศรีรัศมิ์พระวรชายาฯ พ.ศ. 2556
7. รางวัลครอบครัวร่วมเย็น ปี 2553
8. รางวัลโครงการต้นแบบระดับภาค โครงการ“เวทีรับฟังความคิดเห็น ภูมิปัญญาชาวบ้าน และเยาวชนในการแก้ไขปัญหาเสพติดของชุมชน จังหวัดสระแก้ว”
9. รางวัล “ยกย่องเชิดชูเกียรติ คนดี มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน” ประจำปี 2557
10. ครอบครัวต้นแบบยุติความรุนแรงดีเด่น ปี 2557
11. คนดีแห่งแผ่นดิน ปี 2557
12. รางวัลความเป็นเลิศ ด้านการบริหารราชการแบบมีส่วนร่วม 2559
13. รางวัลผู้ทำคุณประโยชน์ต่อกระทรวงวัฒนธรรม ด้านวัฒนธรรม ประเภทบุคคล ประจำปี 2558
14. อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ดีเยี่ยม ระดับชาติ ปี 2552
15. รางวัลอาสาสมัครพิทักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (ทสม.) ดีเด่น จังหวัดสระแก้ว
16. รางวัลเกษตรกรต้นแบบสาขาเกษตรปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงระดับจังหวัด ปี พ.ศ. 2558
17. รางวัลความเป็นเลิศด้านการบริหารราชการแบบมีส่วนร่วม 2559
18. รางวัลบุคคลต้นแบบตามคุณธรรม 9 ประการ ตามพระราชดำรัส พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช (ด้านเศรษฐกิจพอเพียง) 2560
19. รางวัลผู้กระทำคุณความดี ตามพระราชดำรัส พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ด้านการเสริมสร้างคนดี
20. บุคคลต้นแบบคุณธรรม ด้านพอเพียง งานสมัชชาคุณธรรมภาคกลาง ภายใต้โครงการ “70 บุคคลต้นแบบ 7 ล้านคนดี” ประจำปี 2560
21. นักวิจัยชุมชนดีเด่น พ.ศ. 2563

2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยต่างประเทศ

Domenico and Miller (2012) ศึกษาผู้ประกอบการการท่องเที่ยวเชิงเกษตร: ประสบการณ์ในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรขนาดเล็กในครัวเรือน เพื่อศึกษาทางเลือกในการทำธุรกิจของครัวเรือนเกษตรกร ในการที่จะขยายโอกาสทางธุรกิจไปจากกิจกรรมการเกษตรแบบดั้งเดิม โดยการเริ่มต้นธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงเกษตร โดยมีวิธีดำเนินการวิจัย คือ การสัมภาษณ์กับสมาชิกครอบครัวเกษตรกรในฟาร์มที่มีการดำเนินการจัดการท่องเที่ยวถึงโอกาสและอุปสรรคในการดำเนินการ

การท่องเที่ยว ทิศนคติของครัวเรือนเกษตรกรที่มีต่อการจัดกิจกรรมที่แตกต่างจากการทำการเกษตรแบบดั้งเดิม โดยใช้ข้อมูลกรณีศึกษาเชิงคุณภาพ ข้อมูลเชิงประจักษ์ ในการอธิบายโอกาสและความท้าทายของผู้ประกอบการท่องเที่ยวที่ครัวเรือนเกษตรกรที่ประเทศอังกฤษ

Kurnianto and et al. (2013) ศึกษายุทธศาสตร์การพัฒนากการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในระดับสถาบันของอ่างเก็บน้ำไวโนเรโจ ประเทศอินโดนีเซีย โดยมีวัตถุประสงค์ คือ การกำหนดกลยุทธ์ทางเลือกสำหรับการพัฒนากการท่องเที่ยวเชิงเกษตรของอ่างเก็บน้ำไวโนเรโจ จากการเข้าร่วมของหลายสถาบัน โดยใช้การวิเคราะห์ SWOT ผลการวิจัยสรุปได้ว่า มี 4 กลุ่มยุทธศาสตร์ที่ส่งผลต่อการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ได้แก่ จุดแข็ง-โอกาส (SO) จุดแข็ง-อุปสรรค (ST) จุดอ่อน-โอกาส (WO) และจุดอ่อน-อุปสรรค (WT)

Sharma and Vyas (2014) ศึกษาการท่องเที่ยวเชิงเกษตร รุ่งอรุณของการพัฒนาท้องถิ่นประเทศอินเดีย ผลการศึกษาพบว่า อินเดียเป็นประเทศที่ขับเคลื่อนโดยภาคเกษตรกรรมผ่านทางภาคบริการ ซึ่งมีส่วนช่วยในการสร้าง GDP ได้ถึง 57% มากกว่า GDP ในภาคอื่น แต่เกษตรกรต้องเผชิญกับการว่างงาน เนื่องจากขาดทางเลือกในพื้นที่ชนบทสำหรับการทำงานและทักษะที่จำเป็นในการหาช่องทางใหม่เพื่อสร้างการจ้างงานหรือโอกาสทางธุรกิจในพื้นที่เหล่านี้ รัฐบาลได้ให้ความสำคัญเป็นพิเศษกับการเกษตร มีการปรับปรุงอย่างต่อเนื่องในด้านชลประทาน เทคโนโลยี เทคนิคทางการเกษตรสมัยใหม่ และการให้ผลผลิตทางการเกษตร โดยเฉลี่ยผลผลิตเฉลี่ยของอินเดียอยู่ที่ 30-50% ของผลผลิตเฉลี่ยสูงสุดในโลก ประชากรในประเทศอินเดียร้อยละ 85 ต้องพึ่งพาการเกษตรโดยตรงหรือโดยอ้อม และส่วนใหญ่จะอยู่ในแถบชนบท การท่องเที่ยวเป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อ GDP ของประเทศ และเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างการจ้างงานการบรรเทาความยากจนและการพัฒนามนุษย์อย่างยั่งยืน การท่องเที่ยวในชนบทและการท่องเที่ยวเชิงเกษตรจึงเป็นส่วนสำคัญในการส่งเสริมการพัฒนาของประเทศอินเดีย

Sergeevich and et al. (2015) ศึกษาการประเมินศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงเกษตรของพื้นที่ชนบท โดยมีเป้าหมายหลักของการวิจัย คือ การปรับปรุงแนวทางการกำหนดศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงเกษตรของพื้นที่ชนบท โดยใช้วิธีจัดระดับผลการประเมิน วิธีดำเนินการวิจัยจะศึกษาถึงปัจจัยและเงื่อนไขที่มีผลกระทบต่อศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงเกษตรของชนบท และการกำหนดแนวคิดเรื่องศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงเกษตรและวิเคราะห์วิธีการประเมินศักยภาพการท่องเที่ยวดั้งเดิม ในระหว่างการวิเคราะห์ได้พบจุดอ่อนในวิธีการดั้งเดิมและระบุแนวทางในการปรับปรุงแนวทางในการประเมินศักยภาพของการท่องเที่ยวเชิงเกษตร การพัฒนาวิธีการประเมินความเป็นไปได้ในการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในพื้นที่ชนบท รวมถึงระบบคะแนนของปัจจัยที่สนับสนุนความต้องการของนักท่องเที่ยวในการซื้อสินค้าเกษตรและปัจจัยที่เกี่ยวข้อง การดำเนินงานทางเศรษฐกิจที่ประสบความสำเร็จของโครงการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในพื้นที่ชนบท วิธีการดังกล่าวถูกนำไปใช้ในการทดสอบตัวอย่างในภูมิภาค Omsk โดยใช้วิธีจัดระดับสิ่งดึงดูดใจในการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในพื้นที่ชนบทและระบุทิศทางที่มีความสำคัญในการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในภูมิภาค Omsk ผลการวิจัยที่ได้รับสามารถใช้ในการพัฒนารูปแบบองค์กรท่องเที่ยวในระดับภูมิภาคตามลักษณะเฉพาะด้านของพื้นที่ชนบทและพื้นที่พัฒนากการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

งานวิจัยในประเทศ

เทพกร ณ สงขลา (2556) ศึกษาบทบาทการจัดการทรัพยากรเกษตรเพื่อการท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่ยั่งยืน ในอำเภอช้างกลาง จังหวัดนครศรีธรรมราช ผลการศึกษาพบว่า ในช่วงที่การท่องเที่ยวเชิงเกษตรได้รับความนิยม แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรมีกิจกรรมสาธิต/ให้ความรู้การเกษตร การจำหน่ายผลผลิตทางการเกษตร และแนะนำธุรกิจการเกษตร โดยกิจกรรมดังกล่าวส่งผลให้เกิดการอนุรักษ์และการสร้างมูลค่าเพิ่มทรัพยากรการเกษตร ต่อมาเมื่อจำนวนนักท่องเที่ยวลดลง ส่งผลให้แหล่งท่องเที่ยวมีการปรับกิจกรรมการท่องเที่ยวในลักษณะไม่ต้องพึ่งพาธุรกิจท่องเที่ยวมากนัก การท่องเที่ยวเชิงเกษตรของอำเภอช้างกลางมีความยั่งยืนในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรเกษตร แต่ไม่มีความยั่งยืนในด้านการเป็นธุรกิจบริการที่มีผลกำไรและการมีนักท่องเที่ยวอย่างสม่ำเสมอ การสร้างความยั่งยืนให้การท่องเที่ยวเชิงเกษตรของชุมชน ควรมีการจัดการทรัพยากรเกษตรที่เน้นกิจกรรม การมีส่วนร่วมในการเกษตร การเรียนรู้วัฒนธรรมชนบทและการสัมผัสธรรมชาติ

สุจิตราภรณ์ จุสปาโล (2558) ศึกษาการจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตรโดยชุมชน บ้านบางเหริ่งใต้ อำเภอควนเนียง จังหวัดสงขลา ผลการศึกษาพบว่า แหล่งท่องเที่ยวมีศักยภาพในการดึงดูดใจ ด้านการท่องเที่ยวเชิงเกษตร สามารถนำไปเป็นแนวทางในการพัฒนารายการนำเที่ยวบนฐานการรักษาวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนเชิงอนุรักษ์บนวิถีความพอเพียง เพื่อเสริมสร้างรายได้ให้ชุมชนทั้งแบบไปกลับและค้างคืน เพื่อรองรับการเปิดการท่องเที่ยวอาเซียนและสามารถเดินทางท่องเที่ยวได้ทุกฤดูกาล

ศรัญญา ศรีทอง (2559) ศึกษาการพัฒนาแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรโดยชุมชน การศึกษาวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์บริบทการจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรโดยชุมชน และพัฒนาแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรโดยชุมชน โดยวิเคราะห์บริบทการจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรโดยชุมชน กับกลุ่มชุมชนพื้นที่การท่องเที่ยวเชิงเกษตรต้นแบบ 4 แห่ง พบว่า ชุมชนทุกแห่งมีการจัดการการท่องเที่ยวที่เน้นการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน และส่งเสริมด้านการมีส่วนร่วมของนักท่องเที่ยวในการทำกิจกรรมท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ แต่สิ่งที่ทำให้การท่องเที่ยวของแต่ละชุมชนมีความโดดเด่นและแตกต่างกัน คือ ด้านทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีความเป็นอัตลักษณ์ทางการเกษตรของแต่ละพื้นที่ จึงทำให้เกิดการสร้างสรรค์กิจกรรมท่องเที่ยวแตกต่างกัน ซึ่งเป็นจุดขายทางการท่องเที่ยว ผลการวิเคราะห์ดังกล่าวได้นำไปใช้กับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรของกลุ่มชุมชนพื้นที่การท่องเที่ยวเชิงเกษตรตำบลบางปลาเกศ อำเภอองครักษ์ จังหวัดนครนายก โดยการสัมภาษณ์ความคิดเห็นและความต้องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรโดยชุมชน และการเปิดเวทีชาวบ้าน การประชุมการสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงเกษตรและการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรโดยชุมชน ทำให้เกิด 1) โครงการอบรมมัคคุเทศก์ 2) โครงการพัฒนาฐานการเรียนรู้เชิงเกษตรโดยชุมชน 3) โครงการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยว 4) โครงการพัฒนาสื่อประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว และ 5) โครงการพัฒนาที่พักของชุมชน ผลการพัฒนาแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรโดยชุมชนได้รูปแบบ FARM STAY ซึ่งมี 8 องค์ประกอบ คือ 1) ทูน่าทางสังคม (Fundamentals of Social Capital: F) 2) พื้นที่ (AREA: A) 3) ทรัพยากร (Resources: R) 4) การจัดการการตลาด และการติดตามผล (Managing,

Marketing, and Monitoring: M) 5) ความยั่งยืน (Sustainability: S) 6) การท่องเที่ยว (Tourism: T) 7) กิจกรรมท่องเที่ยว (Activities: A) 8) การมีส่วนร่วม (Your participation and experience: Y) ซึ่งได้มีการตรวจสอบและประเมินผลโดยการจัดท่องเที่ยวนำร่องและการถอดบทเรียน ผลการวิจัยครั้งนี้สรุปได้ว่า ผลสำเร็จของรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรโดยชุมชนมาจากการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตร การใช้ทรัพยากรของชุมชนอย่างมีคุณค่าตามบริบทของชุมชนและอัตลักษณ์ทางการเกษตรของชุมชน ส่งผลให้เกิดการเรียนรู้ในชุมชน จนสามารถจัดการท่องเที่ยวด้วยตนเองได้

วิไลลักษณ์ รัตนเพียรธัมมะ (2560) ศึกษาแบบการท่องเที่ยวเชิงเกษตรโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนเขตสายไหม มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความต้องการ ความพร้อม ปัจจัยและข้อจำกัดในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตร รวมทั้งศึกษาแนวทางการบริหารจัดการ และรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงเกษตรโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนเขตสายไหม เป็นการวิจัยฐานชุมชนหรือการวิจัยท้องถิ่น (Community Based Research หรือ CBR) ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณในพื้นที่ที่จะพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรนำร่องของเขตสายไหม จำนวน 8 แห่ง ได้แก่ ศูนย์เรียนรู้การแปรรูปขยะอินทรีย์ สวนผักไร้ดินทริทรรศ ฟาร์มเห็ดพันธุ์รัช นาช้าวศึกดีชัย โรงเรียนเกษตรทฤษฎีใหม่ สวนเกษตรพอเพียงจำเป๊ะ วิถีเกษตรลุงท่า-ป่าลัดดา และเกษตรชานกรุงจุฑาธิ กลุ่มเป้าหมายคือเจ้าของพื้นที่และผู้แทนจากสำนักงานเขตสายไหมเข้ามาร่วมเป็นทีมวิจัย ผลการวิจัยพบว่าเจ้าของพื้นที่ทั้ง 8 แห่ง มีความต้องการที่จะพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว แหล่งเรียนรู้แต่ความพร้อมของพื้นที่แตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับลักษณะของพื้นที่ ลักษณะอาชีพ เอกลักษณะ ความชำนาญของแต่ละแห่ง ปัจจัยและข้อจำกัดในการพัฒนาการท่องเที่ยว คือ การบริหารจัดการ การประสานงาน การประชาสัมพันธ์ การปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐาน การปรับปรุงพื้นที่ให้สะดวก สะอาด ปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยว การให้ความรู้ การมีผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรตลอดฤดูกาล ความแตกต่างของประเภทนักท่องเที่ยวหรือผู้สนใจ ดังนั้นแนวทางการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ในระยะเริ่มต้นสำนักงานเขตสายไหมจะเป็นศูนย์กลางหลักในการประชาสัมพันธ์ผ่านช่องทางต่าง ๆ โดยกำหนดแนวทางการบริหารกลุ่มพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงเกษตรออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มเยี่ยมชมพื้นที่ราชการและกลุ่มเยี่ยมชมพื้นที่เอกชนกับส่วนบุคคล โดยมีรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในพื้นที่เขตสายไหมออกมาในรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตรใน 1 วันที่แตกต่างกันไป 3 โปรแกรม เพื่อให้นักท่องเที่ยวผู้สนใจสามารถเลือกได้ตามความต้องการที่แตกต่างไป การท่องเที่ยว แหล่งเรียนรู้ แต่ความพร้อมของพื้นที่แตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับลักษณะของพื้นที่ ลักษณะอาชีพ เอกลักษณะ ความชำนาญของแต่ละแห่ง ปัจจัยและข้อจำกัดในการพัฒนาการท่องเที่ยว คือ การบริหารจัดการ การประสานงาน การประชาสัมพันธ์ การปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐาน การปรับปรุงพื้นที่ให้สะดวก สะอาดปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยว การให้ความรู้ การมีผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรตลอดฤดูกาล ความแตกต่างของประเภทนักท่องเที่ยวหรือผู้สนใจ ดังนั้นแนวทางการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในระยะเริ่มต้น สำนักงานเขตสายไหมจะเป็นศูนย์กลางหลักในการประชาสัมพันธ์ผ่านช่องทางต่าง ๆ โดยกำหนดแนวทางการบริหารกลุ่มพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงเกษตรออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มเยี่ยมชมพื้นที่ราชการและกลุ่มเยี่ยมชมพื้นที่เอกชนกับส่วนบุคคล โดยมีรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในพื้นที่เขตสายไหมออกมา ในรูปแบบการจัดการท่องเที่ยว

เชิงเกษตรใน 1 วันที่แตกต่างกันใน 3 โปรแกรม เพื่อให้นักท่องเที่ยวผู้สนใจสามารถเลือกได้ตามความต้องการที่แตกต่างกันไป

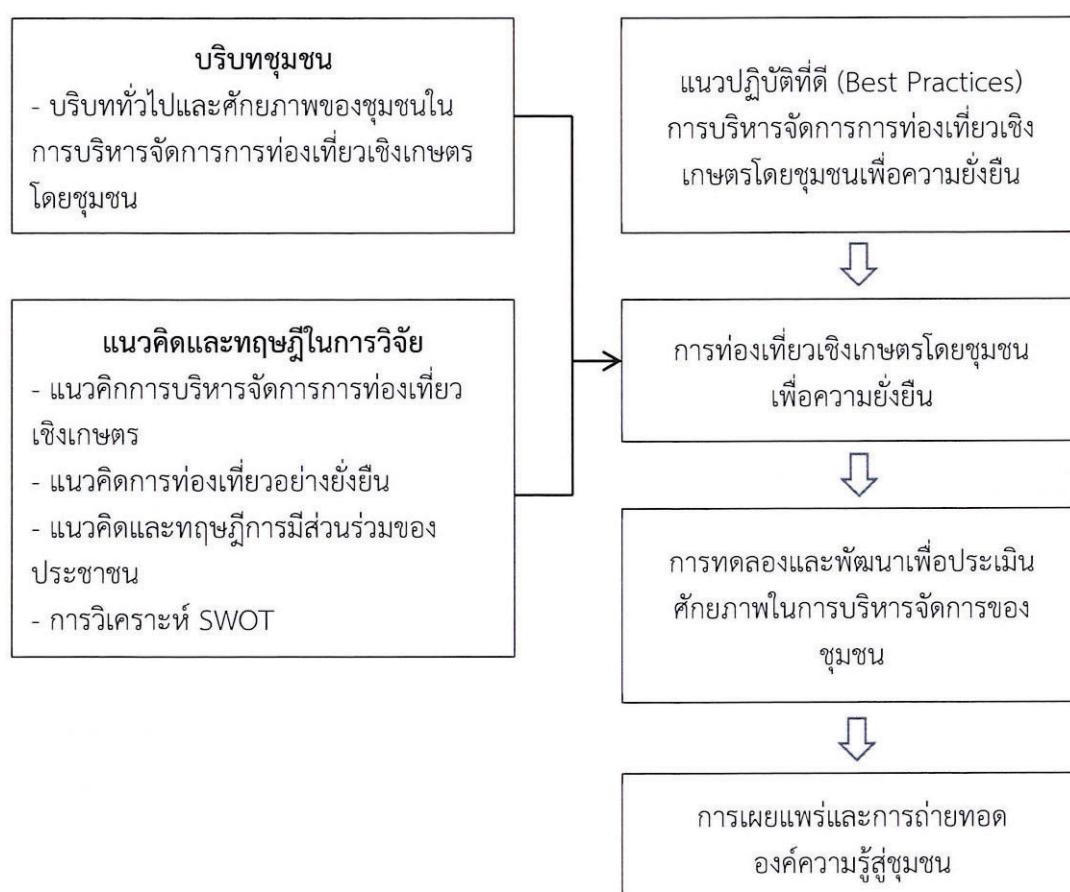
มณีนรุตน์ สุขเกษม (2560) ศึกษาแนวทางการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ตำบลดงขี้เหล็ก อำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรี มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ตำบลดงขี้เหล็ก อำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรี เพื่อนำไปสู่แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ตำบลดงขี้เหล็ก อำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรี ใช้การวิจัยเชิงผสมผสานระหว่างเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ นักท่องเที่ยวชาวไทย จำนวน 300 คน ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 18 คน เครื่องมือที่ใช้การวิจัยการวิจัย คือ แบบสอบถาม การสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตการณ์มีส่วนร่วมและการสนทนากลุ่ม สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงเกษตร อยู่ในระดับมากที่สุด ได้แก่ ด้านคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว อยู่ในระดับมาก ได้แก่ ด้านการบริการ ด้านการบริหารจัดการ ด้านสภาพแวดล้อม ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว และด้านสิ่งอำนวยความสะดวก มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง สำหรับผลการพิจารณารายชื่อเป็นที่รู้จัก มัคคุเทศก์และวิทยากรมีความรู้ความสามารถและประสบการณ์ และการเที่ยวชมสวนผลไม้ สวนไม้ดอกไม้ประดับ และสวนสมุนไพร สำหรับผลการวิจัยเชิงคุณภาพ พบว่า แนวทางการพัฒนาคุณภาพการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ตำบลดงขี้เหล็ก อำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรี จำแนกได้ 6 ด้าน คือ ด้านทรัพยากรท่องเที่ยวเชิงเกษตร ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ด้านการมีส่วนร่วมของท้องถิ่น ด้านการบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ด้านการบริการและสิ่งอำนวยความสะดวก และด้านการตลาดการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

ศิริกา มณีนรุตน์ และจุฑาทิพย์ เฉลิมผล (2560) ศึกษาแบบแผนการจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่เหมาะสมของเส้นทางสายแม่ริม-สะเมิง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ ผลการศึกษาพบว่า เส้นทางสายแม่ริม - สะเมิง สามารถแบ่งรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตรตามกิจกรรมการเกษตรหลักได้ 5 ประเภท คือ การเพาะปลูก การเลี้ยงสัตว์ การประมง การเกษตรและป่า ไม้ และการเกษตรแบบผสมผสาน แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรในเส้นทางสายแม่ริม-สะเมิงมีจุดแข็ง คือ ทำธุรกิจครบครัน มีเครือข่ายให้ความสนับสนุนงานในด้านต่าง ๆ แหล่งท่องเที่ยวมีความหลากหลายของสายพันธุ์ของผลิตภัณฑ์และบริการ และกิจกรรมภายในแหล่งท่องเที่ยวเหมาะสำหรับนักท่องเที่ยวทุกเพศทุกวัย มีการนำเทคโนโลยีมาประยุกต์ใช้ในการโฆษณา เผยแพร่ทางระบบอินเทอร์เน็ต ส่วนจุดอ่อน คือ พนักงานไม่สามารถพูดภาษาต่างประเทศได้ ป้ายบอกทางแหล่งท่องเที่ยวไม่ชัดเจน ไม่มีสถานที่สำหรับจอดรถขนาดใหญ่ ในด้านโอกาส คือ มีความพร้อมด้านการขนส่งทางบก มีการคมนาคมที่เชื่อมต่อระหว่างแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียงต่าง ๆ อีกทั้งรัฐบาลมีการส่งเสริมให้จังหวัดเชียงใหม่เป็น Mice City และในด้านอุปสรรค คือ มีการแข่งขันกันสูงระหว่างแหล่งท่องเที่ยวในอำเภออื่น ๆ ภายในจังหวัดเชียงใหม่ ดังนั้นผู้ประกอบการควรมีการรวมตัวกันอย่างเข้มแข็ง เพื่อสร้างความร่วมมือในส่วนที่ช่วยเหลือกันในกลุ่มชน โดยไม่ต้องพึ่งพาทายนอกมากนัก

ชัยฤทธิ์ ทองรอด (2561) ศึกษาการจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ล่องเรือชมสวนเลียบคลองมหาสวัสดิ์ อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม ผลการศึกษาพบว่า นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เดินทางมาล่องเรือชมสวนเลียบคลองมหาสวัสดิ์เป็นครั้งแรก มากับครอบครัว มาด้วยรถยนต์ส่วนตัว เหตุผล

ที่เดินทางมาล่องเรือชมสวนเลียบคลองมหาสวัสดิ์เพราะวิถีชีวิตของเกษตรกร และความเป็นธรรมชาติ โดยหาข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการท่องเที่ยวจากอินเทอร์เน็ต/ เว็บไซต์/ โซเชียล ส่วนใหญ่ประทับใจ กิจกรรมชมนาบัว การชมสวนกล้วยไม้ สวนผลไม้/ ไร่นาสวนผสม และกลุ่มแม่บ้านเกษตรมหาสวัสดิ์ ตามลำดับ ในอนาคตจะกลับมาเที่ยวอีกแน่นอน และจะแนะนำผู้อื่นให้มาท่องเที่ยวด้วย นักท่องเที่ยวพึงพอใจต่อการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ล่องเรือชมสวนเลียบคลองมหาสวัสดิ์ อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม ในภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก เรียงตามค่าเฉลี่ย ได้แก่ ด้านแหล่งท่องเที่ยว ด้านอัตราค่าบริการ/ การเงิน ด้านการบริการ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกอื่น ๆ และด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ตามลำดับ ส่วนนักท่องเที่ยวที่มีเพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่างกัน มีความพึงพอใจต่อการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ล่องเรือชมสวนเลียบคลองมหาสวัสดิ์ อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม ในภาพรวมและรายด้านไม่แตกต่างกัน

2.7 กรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพที่ 6 กรอบแนวคิดการวิจัย